

Arratia

Aste onetan be ba, Zeberio'ra joanbearra izan dogu, ez baiña gaztain arroko mozoillo zarrak zirikatu ta barrien barriz argitara atavatera.

Udabarri-txorien ezkontza izan dogu, Landajo' tar Inaki eta Itsaso auzoko Amaia. Ezkonbarriak, gaztetasunez bete-beteak, alkarren errikide, euskaldun osoak. Ezkondu epaillaren 16'gnean, egin ziran, eta arrezkeroz gozo-gozorik eta ezti-etzirik bizi dira.

Arantzazu'ko Antzerki-Taldean Ama birjiñaren antzeko egiten, Bizkai'ko ainbat erritan azaldudutakoa, Tolosa'n be izan zana, Bengoetxea'tar Errosa Mari'k (Errekagorri'tarra) be, aukeraturik dau eguna, jorrailla'ren 20'gna. Neskatil maratzen onen bigitarte argiaren jabe bakarra izango dan morroskoaren izenik ez dakigun arren, Usansolo'koa da, Galdakao'ko Andramari talde entzutetsuan buru-belarri sartua ta arduratua.

AGUR onetatik gogoz eta biotzez, urterik asko ta luzeetan izan dagizueta ba ZORION, Usansolo'n, Arantzazu'n eta Zeberio'n.

* * *

Divala astebete batzuk, Erri-Irrati'ko euskal-saillean, batek zirikatu, besteak erantzun, ari ziranean, au lakoren bat edo beste jaso izan genduan: «Trena», «telefono» ta itz arrotzik ugari guganaiño olaxe etorri ziralata, olaxe esan eta erabili bear doguzala, bakarrik eta atzean gelditzerik gura ez ba' dogu.

«Abioia», «barkua», «estaziñoa», «eskribidu», «leidu», «tintea» ta «plumea». «Alpinista», «ziklista», «kazari», «pastore», «panaderu» ta abarrik etorri izan zan, nire belarrietara beintzat, txiki ta ume giñanean, eta, olaxe esan bear ete doguz gaur egun be, INTERPROBINZIALDUZ eta INTERNAZIONALDUZ, atzerakoi bakarrak izan ez gaitazan? «Foto kolorezkoen premio inportantea», «kritika kondizionamenduaren erregelak», «organizazioneak akordatutako programa, festibala ta trofeoek», «esplikatzeko kualitate eta estiloa» abar t'abar bere, iruntsi bear ete doguz ba, PROGRESAREN izenean, INTERNAZIONALGOAREN onerako, euskeraren zapuzte ta Erriaren ondamen-dirako? Gure txapela sasira, eta auzokoaren bekoki-egalduna gure burura? Lendik doguzan zorriak galduarazoten lagunduko ba'leuskiguz, obe litzakiguz.

Beti bezela akatz eta lakatz besterik aurkituko ez dozuen lan onetan, Arrati'ko gaztedi errizale zindoa, andereiño irakasle ta ume-egitzailleak gogoan izanik egin dot.

* * *

Etzaitz larritu irakurle. Nasaitu zaitz AGUR zale.

Lengo batez asteroko onetan agertutako «h» dun lana, ezan izan satorrak musturra sartzea.

Izparringiak bere lege ta araudi («erregelamendu») bereziak ditu-ta, azaldu bearrekoa izan zan, idazleak idatzi eban era berean.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Zer ete da ba, Euba'ko Etxebarri'n jazo izan dana eta gertatzen ari dana? Dei ta ots urrutizkinez gurera egin ebenak zeintzuk andra barrabas izan ete ziran? Andra txepetxburuok ez al daki-zue ba, aspaldiz eta antxiñez, ifongo izkuatzarik gorrototu bage, geurea do-dala guztien ganetik kutun-maite? Nongo ta nolako deabruaren burduantzis zirikatua izan zarie, erderan agurtuz gerostik be atzerriko arantsaz biotz-ma-mian oñazezko ikutuak egitera?

Taketa eta adarra jo asmoz izan ba'zan, baiña... Baiña «bainak» eta lekak alde batera itxirik gero be, nire barrua kezka-zko garretan.

Emon nagusitasuna, arren, Aitor'en izkuantzeari. Eta guk bosteko beroa alkarri.

" " "

Lan mustarik (klaserik) geintsuene-tan eskumaria noxue. Eskoitia. Eta as-teroko lan txepelok eskumaz edo eskoiz egina izaten diranarren, ezkerretan jaurti arria ta baso-beorraren bustan-peko eulia begian jotea errezago izango litzakik, eskoiz idatsitako baten ba-tzuen gogo atsegintzea baiña.

Batek itsez, besteak erderazgo esku-titez, «mutila ei-nas aldizkari ta al-dizkariak ez diran irakurrietatik jaso ta poltoen baten biribildutako erdel-itz-iturriari bide-giltza iriki edo zabal-tzen, iforen FAILOAK (utsak eta aka-tsak) PUBLIKOKI DENUNZIATZEN, RE-BESAK REBESAGOTZEN, FALTA KA-PITALAK BISTARATZEN» t'abar.

Guztioz doguz akatsak eta lakatzak, baiña akats-lakatzak zuzentzen alegin-tzea, eta akats-lakatzkerian buru-belarri sartu, eta irri-mirrika ta gogo txarrez gure AREITZA erbesteko saratsaren kimuz mentutzea, bi asmo ta bi egintza oso ezberdina doguz. Eta gizona ba'da, gizonaren aurrean eta eguzkiaren argi-tan, ifork beartu gabe, egiten dauana-tzaz salatzean, DENUNZIATZEAN zer-gaitik ba'da larritu eta minberatu!

Nik neuk ba, zuen arteko diranen egiteetatik eta idazlanetatik artu eta argitaratu besterik ez dot egiten, no-razean dabiltzanen gatz-itxargarri izan daiten.

" " "

Aste onetako zozokeriak Euba'ko Etxebarri'rantz begiratuz asi izan dodaz, eta gaurkoz, bego bakean udabarriko kimu samur eta lore-pipillen tartean esanik, Arratia'ri, emen non dogun auzi barria, bor-borka asiko dan baiña len, erro-erroetatik galtzea ondo litzakiguna. «INTERNACIONALISMOCO» goren-go mallara igoterik eta ango eta emengo PERSONEKIN TUTEATZERIK (itanoka egia) nai ba'dogu, itz arrotzen ugartzea ontzat artu ezeze idazkera (ortografia) berbera bere lateratu (latiferatu) bearko ei-dogu. «Guspuzcoa», «probiantsiacoa», «chacur chiquia» t'abar, idatzi bearko, beraz.

Gure mendien magaletan eta ba-soetako sakonetan ba-dogu ur lerdetik. Ez edan ba, irskurle, lupuz zinkindu-takorik.

LANDAJUELA²tar A.

Arratia

Kukuak jo dau Kukutze'n kuku, Sarasola'ko sasian txepetsak txipiritxi, Arantzazu'n zazpi andrarentzat kazuela bete arkume-txiki.

Zazpi ziran maiaren inguruan, erraldetik gorako artxoa koipe-lurruntzan, guztien erdian, matsarena be bai, ba-zan, baiña neurrian.

An bai ba-zan giro txeratsurik, odola barrizterik eta Udabarriari ongi-etorria egiterik.

Astegunetan langille, jaietan jaizale; eta kukua entzutean Udabarria loratzean, nork lotu ta nork euki emakume amamatuak etxean!

Etxe ta inguruak zaintzen oso dira arduratiak; arrautzak txitadun egiteko ostera... eperdiz dantzariegiak

Kukuak kuku, txepetsak txipiritxi...

* * *

Gizon izatera iritxi edo eldu diran gazteak bere, ba-doguz erri onetan Pitiño'ren semea, J. L. Atutxa, erbestetik erriratutako bat eta Etxebarria'tar bat be bai?

Urrengo urtean gudaritza egitera joan bear-ta deia izan eben. Eta udaletxean egitekoak egin ondoren, bakoitzaren eretxiak eta usteak gizon egin zirala izanik, erriz-erri joan ziran, eguna emotera, tximistetsu ta pozik.

Un, do; bat, bi...

* * *

Beko ibarretan neguan ardauz ta paitarrez gibela erre ta beaztuna anditu yakenean, mendiko aize garbiaren leia biziz eta ur gar-denaren egarriz (?) Kereñako-Atxa'n izan ziran, Gorbale'rako bideetan gora naiz beera ibiltzen diranentsat iturriak garbitzeko asmoz joan-da.

Kerexako-Atxe'ko etxearen jabeak, Atutxa Leji'k, Atutxa Xabier'ek eta Etxebarria Ina'k, izaten dabe arrokeri ta erronkarik goi artako urari buruz. Eurak baiña opeko aunts-narrutik drangada.

Noe'ren edariak gizonari naizta bizia laburtu, urak baiña bestelako espiritua ta indarra ditu.

* * *

Kain'ek Abel il ezkeroz eriotzaren ayotzak ez dau aterririk eta asti-galtzerik. Eta ba-goaz, ez arrotik, lurraren erraictara, gaur a, biar ni, etzirako i.

Oraingoan Ozerin'tar Josu adizkide ononak Zeanuri'n GERO ARTE esan dauskuna (G. B.).

Ozerin'tar atsekabetuentzat, AGUR onen bidez, nire samin-agurrik sakonena.

LANDAJUELA'tar A.

Arratia

Lapur andi-andi ta lodiak, urtearen buruan, egunik geienak on eta onurakor. Aterik-ateko eta leiorik-leioko txikiarentzat, aurtengo udaldia izango berebiziko egokiena.

Lau txakur eta iru zotz eskuan ikusten doguzaneko, or zear ez al gava joaten izan ba, eperdia galduko ez galduko, an jan eta bestean edan, emen erronka ta an arrokeri, astelenean aorako ogirik naizta euki ez!

Eperdi estu dardar ibiltaria lendik izan ba'gara, norik euki al izango gaitu etxean loturik udaldian, eguneroko lan-saria «225» lauerlekora jaso izan dauskue-ta!

Ni neu beintzat, gure «beste mutileko» maiz eta sarri aitatuten dabon PROLETARGO'koa izatetik askatu izan naitzala ustez, ba-dot asmorik, nonbaiteko errien batsuetan opor-egunak andikiko emotekorik. Eta Jaunak alan nai ba'leu, Bedia'tik Zeanuri'ra bitarteko Arratia ibarrean izango naz, ziur asko. Asti epetsuetan arkoloka, kontu-kontaritzarako aititarik izango dot, egarria itelko iturrietan ur gardenik, eta estabaidaz burrukatzeko alako edo olako gazterik.

Emen, ba, PROLETARGO'A'ven seme bat non dozuen, 225 lauerleko egunero jasotzez aberatskumeen sareetara eroririk, jausirik.

«Daukanak ez daukanari» esanik, daukanari narruraiñoko guztia kendu gurarik ari garanok, zer egingo ez genduke, goizetik gabea aberats andikia izatera bihurtuko ba'giñake?

* * *

An eta emen, emen eta an, lur zabal onetan egiagaz baiño guzurrez gizenago azaltzen diran eguneroko izparringiak, barriro bere garestitu-bearra izango ei-dabe.

Kontua ta ipuiña, guzurra ta bai egia ifoizkorik ugarien doguzanean, ingi edo papelik-eza. Eta ezak garestitzea, karututzea.

Saldu-erosketak gixitu egingo dira lenengo egunetan, geotxoago, beti lez, ugaritu; eta urtearen buruan millakak diru emonik izango doguz nete ta miñik barik.

Geurenak diran asteroko ta illero-koentzat zenbat emoten dogu? Eta emoten doguna esku zabalez eta samurrez ala zekenez emoten ete dogu? Gure nortasunaren izatea ilterik nai ez ba'dogu, barren-arra, kontzientzia indarbarritu bearko dogu.

* * *

Dima ta Zeberio bide nagusietatik baster egiten diralako-edo, ez dogu bertako barririk izaten, baiña, emen naz, gaur, Dima'ko gaztediagaz itaun egitera etorria.

Aizea, Laiñoa ta Urciolea izan ziran, Dima'n. Nortzuk ziran?

Erantzunaren begira.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Euskal-alarrean ardurati jokatsen dabe-
nentzat Lapurdi, «batua» ta besterik gogoan
izanik seoser azaltsera etorria, emen, zeu-
kaz, aste onctan bere.

Nire lantegian, Abando'ko nasan (Bil-
bo'ko mollean) astero izaten dira ezagun
zarzak, barriak bere bai, Bizkai'ko errietatik,
Gipuzkoa'ko zeinbatetik, Araba'tik eta Na-
parroa'tik zerbait ekartera etorriak.

Eguen Gurenez, ba, gasteleraz oso gitxi
ta txarto ekiana, prantzeraz ederki, eta eus-
keraz parra-parra egiten eban iparraldeko
anai bategaz izan giñan. Berebil-gurdi, ka-
miñi andi batekin eldu zan, Prantzi'ko sene-
autas goraifio betea. Prantzez-prantzezak
ziran bi ere etorri ziran, bakoitza bere bur-
diakin, janari bardiñaldin.

Iparra ta Egoa euskeraz mintzatu (berba
egin) giñan, eta biok biotara izan genduzan
itaunak (galderak), erantsunak, solas eta
abar, goiko anaiak prantzeraz azaldu pran-
tzezaí. Prantzezen esateak, lapurditarrek niri
ostera, euskerez adicrazo, eta ondoan gen-
dusan gastelarrenak Lapurdi'koari euske-
raz agertu nik.

Emen, ba, iru izkuntz ezbardin, alkar
ulertu ezin. Burua gora jasorik euskerea er-
dian, ulerbidea eskaintzen, esku zabalez, ez
kerrean naiz eskuman.

* * *

Emengo HERMANDAD HACHISTA'K
non-nai sartzen dauan hache zaparrada, sama-
zintzur-urratsallea, bi-iru aldiz itz berezi ba-
tzutan baiño ez eban esan.

Lapurditarraí on eginbearrez, gustiok ez
ete gara itoko, ango ta emengo, atxaki-ma-
txakizko atxe-matxex zintzurra urratuta!

* * *

AGUR 132'grn. zenbakian, GAZTE orrial-
dean, Astondoa morroskotzar gasteak Arra-
ti'ko gaztediari egindako deia zetorkigun.
Ikasteak eta jakiteak, kalterik ez; eta gerta-
turik egoteak, beti zerbait ongarri.

Ea bada, mutillak! Gerturik bizi, norbere
burua zainduz lagun urkoari ere on egiteko.

Etzaitese ardantegian ito. Etzaitese uis-
kiz erre. Etzaitese argi gorri moteldun dan-
tzategietan lizunkeriz auldu ta makaldu.
Etzaitese, ostikoketa-landatan, burua gal-
tseraifio, artalde zoroa izan.

* * *

Artcaga'ko ikastetxeko gastetxoak, lengo
batean, Gorbaie'raifioke osterea edo joan-
etorria egin eben.

Zuatzu mutiko pótoloa, Arantzazu'koa,
Igrifñao'tik gurutzera katamarka, berantzean
narrastaka. Belaun-buruak gorri, prakarik ez
eperdian, alaxe itxuli zan ibilkera alper-na-
gian.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Egun euritsua, egun aundia, gogoan izatekoa Jorrailla'ren 14'grna.

Zeberio'ko Santa Krutz'en, eberdialdean, Urtzi Deuna'k zeruetan daukan erri onetako gaste, Artetxe'tar Josu zanaren gogo aldeko jaupa, meza; clei-zaraturiko notintza aundiak otoitz berex lagundua. (G. B. Goi-goian).

Arratsaldean, egun berean, alkate zanaren aldekoa, plazako baselizatxoan. Errian baiño etsai eta arerio gitxiago aurkitu izango eban toki goi aretan, itsaron dagiskula urterik askotan.

* * *

Urteak eskeintzen daukun egun go-gangarri goragarrrian, Euba'ra jo neban, eguberdian, eta Euba'n nonbaitera, atadian leorpe ederra daukan etxe bateva.

...Bat, bi, iru, lau... aterpeko sapaian besterik ez; Elai edo enarak lupetz eta lokatzez egin zituzten abi zarrak dira. Aterpean, aize-eskutuan, iru morrosko ta iru emakume hartu-jokoan, berobororik julepean. Eta mutilzar kirtendu bat artean.

Kirtendua, bai; baita baketsua ere guxe Ernesto, emakume atsotuen artean alai nuzai egoteko. Non zan baiña mutil garatua, uler erdiska galdua, neskatillekin bildurtia, Jon Olano Bedia'koa?

Bikote au, ardan ta paitarrez gasteegi erreak, ovaio barvik (mostoa), «Insalu» eta «Betelu» ura edatera zaletuak. Prailletzarako, eta prailletegian abikada andi batzuk arrautz txitetuteko, bata zein beste, bere biziko.

* * *

Egunaren aunditasun berezia ospatzean, Arantzazu ta Zeberio, Zornotza ta Bilbo; eta Dima'tik eta Iurre'tik Ewaldi ta Garamendi, alkaturik gengoan.

Ewaldi'tik eta Garamendi'tik gugaratu siraual, Bernaola'tar Felipe, ta Abasolo'tar Begoña neskatil pauposa, Garamendi'ko lorramilloa. Ekainilla'ren 15'gnean ezkontzekotan dira, eta ezkontzaren esaugarri ta lekuiko, begietan zelarren malteminduen lauso estia.

Egun aren orduetan On Gabirel Mantorola'ren irakatsia: «al danean al dana, ta ezia danean al dana» buruan neuhuan, eta geure erara, al genduana egin genduan.

* * *

JAIOTZAK.—Bernagoiti'ko Maritxu'k eta Etxebarri-Euba'ko Iñaki'k, Olatz izena ipiñ daukien udabari-oillandea izan dabe. Bigarrena, Aita-ama besotakoak: jaió barriantzak beso on, bigun eta gozodun dan «tio Joan» eta Basilisa.

Tere'k eta Jose'k ere (Arantzazu'koak) alabatkoa izan dabe. Jaiotzaren bat geiago ere izan da, Arantzazu'n. Beratzaz jaso izan dogun barria au da: aitak aukeratutako izena, debekatu.

ZEANURI.—Loraillaren 15'ean eta 19'an idi-probak, eta neska-mutil-zarren azoka, feria.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Kristau-siñismenaren oiñarria arrankaldurik dogu, eleizarako berotasunik ez, biziera ta ogibide barrietara apaizkien igesketa, eleizgizontzarako gazteetan deirik eza t'abar, eta abarrezko abar-otsik, pitean-mitean an eta emen, belarrietan beti, edo begipean, orri barrilariren bat eskuratzen dogunean.

Erri koskorretan eta aundi egin diranetako eleizetan, lendik saietsarte zabaleko diranetan, leku nasaiak, orain bere, erriko eleiztarrentzat.

Bilbo'n eta bera lako uri andietan, kristautasuna ta siñismena berotu ala otzitu izan diran ez dakidan arren, auzotegi, ta auzotegietan etxepeko txadonak (eleizak) ugaritu egin dira.

Eta jorraillaren 26'grn eguna illuntzean etxepeko txadon, eleiza baten nengoan, eleizkizunen bidez ludi (mundu) onetako azken-agurra egiten Kapa Txartarina adizkideari. (G. B.).

Notintza andia izan giñan eleizaren aurrean, ildakaaren begira, Arratia'tik, Bilbo'ko Uribarri auzotegitik eta inguruetatik. Euskaldunak ugari. Euskerea nagusi. Arsatza (Villaro)'ko talde txiki bat izan zan agurka, zelan?, eta nolaka euskal-bizkar-azurrari miña emoten asi zana.

Il-txartelak izparringietan, erderaz ipintzen doguz; illobiatako gurutzetan bizitzan euskaldun izandakoak, il geroztik, erderan agertzen doguz, eta illetak eta eleizkizunik askotan euskerea bastertu.

Alaxe jazo izan zan Euskalerrria'ren zaindari dogun Mikel Deuna'ren eleizan, Txartarina zanari azken-agurra egitean. Eleizkizun guztia erdera utsean.

* * *

Urrutikuskiñari, telebistari begiratu bat egitean, bertatik azaldu dauskuen eleizkizunak, gudaketa izan genduanean, baso eta bizkarretan, atxarte gogor eta zuloetan bizia emondako lagunak gogoratuazorik, emen nire zantzoa barruko arrak eraginda:

Noiz izango dogu, mezatxo bat Arratia'n, gure lagun izandakoen alde?

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Alkarrenganako zintzotasunez bizitzeko erabagiz ezkondu ei-ziran, Udabarriz, Izadia ta Gizadia. Alan izanik ba, neguan il-itxuraz, zar, igar eta billozik izandako zugaxtiak bizigogo ta xoinako barriz agiri dira. Txoriak pioka ta txorrika dagie, eta aretzen errai arrotuetan eta arripetako zuloetan negu luzean egon divan piztiak, landaratu dira. Alkarri keifuka, bata besteari laztanka ari dira. Egillearen arnasa barria daroe odol-bideetan eta azur-muñetan.

Gizadia, izadiaren senarra ala emaztea dan ez dakigun arren, alkarren antz eta trudi dira, eta bat datoz.

Gizadia ba ba, gu, Udabarriz odola berritzean eta neguko lo ordutzuetatik itxartzean, geurezko barru-alaitasunak ta aldiari dagokion berezko poz-giroaren eraginez asi piñan, eta or gear gabilteaz erriz-erri, tokirik-toki, alboka ta txistu; zantzo, irrintzi ta ayu, Berbizkunde-Egunetik. Gure egun andia izan zan ezkeroztik.

Zornotza'ko Orue muiño landatxuan, Jorrala'ren 28'grnean; erri oso bat izan zan batzar-turik, eta alkarturik, alkate jaunik barik, Aita Faxiotarrak eraturiko jaiari: ume potoloak atxiki-atxika, saltoka; gaztedi errikoia, guraso arduratiak ugari, ula zuridun aitite-amamak ere ez gitsi.

Pelña Xabier euskera irakasle trebe-azkarrari, Orue'ko egun berean, omen, txalo ta gorralpen, lareunen bat euskaldun barri eta ikasle eskeindua, Gipuzkoa'ko Arantzazu'n.

Olaxe doakigu Udaberria, olaxe storri udaroa. Zantzo-irrintziak Bizkargi'tik, Bernagoiti'tik, Mungu'tik, Zeberio'tik, Zeanuri'tik, Iurre'tik... zenbat erri ta tokitatik, jai-aizea firi-firi, deika.

Eldu,ba, matazari, eta ekin Erria'ren onerako aria egiteari.

* * *

Zenbatzuk arratiaz eto-gara, GOIZ-ARGI eskuratzen dogunak? Onduz eta gizonduz dator-kigu, asterokoa egin zanetik, Aizen argitaratutako iru-lau aleetan, A. Onaindia'ren orrialde mamitsua ikusi dakagu. AXULAR'en HIZTEGIA'ri ta egilleari, A. Akesolo arratiarraren orrazketa zorrotza. Gaztanga'ren BATASUNA ta EUSKERA BIZIA. J. Lasa'ren EUSKAL ERRIAREN ELKARGOA edo FEDERAZIOA. Amalino izan-bearreko Amalino'ri, Iriarte'ren erantzuna ta.

Ba-dogu non, norengandik eta zer ikasirik.

" " "

ERRIZ-ERRI ibiltari A. Zubikarai'ri.— Urtebetsan jo dozu, erriz-erri, errietako kondaira, edesti zarrak eta barriak guri azaltzen. Jarrat ba, olaxe, URRE-EZTEGUAK arte.

Arratia'n jan izan zenduzan odoloste ta txistorrak... ez dagizuzala izan kaltekorrak.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Bizkaia'n eta Gipuskoa'n «Erris-erri» dabilkigun ondarrutar ibiltariak, bein Elgeta'n izan zanean, zaldibizkar bizi dan erritxo ari dagokion kondaira zarra ta barria, gure egunetakoa, azaldu euskuzan.

Barria biribiltzeko, 1937'grneko Jorraillera atzeratu eban ordularia, lumatxo zorrotsez inguruak urratu, iru-lau bider Intxorta aitatu, eta aldi aretan an izan ziran keak, suak, kañonazo, illak eta zaurituak argitaratzez, zazpi illabete lenagoz, Urrillaren 4'ganean, an izan oneri oroimena berbistu. Eta arrezkerotik ia-ia berrogei urte izan diran arren, ezerik eta lerdunik dodaz oraintxe ere arenoaren erasoaldi gogorrak, gure eutsi-bear larria, egun aren garratza, ta eguna illuntzean... gure garaitza!

Intxorta'ren barren-inguruetan polbora errearen usaiflean kide, ta erasoan adiskide ta arecio izan giñanetatik asko, alde bateko naiz besteko, jausi ziran betirako. Noiz batzartuko etc-gara, bizirik garanok, alkarri agur egiaz eta mezatxo baten eragiñez gure ildakoak gogoratzeko?

Zeozer egiterakoan, zelan edo alan, andik edo emendik, batek edo besteak asi bear ba nonbaitetik. Emen dogu ba, deia, ezkil eta kanpai-otsa. Izango etc-dogu iñor dei onegaz jabetuko danik, ildako lagunakaz arduratuko danik?

Eginbearreko zeregin au burutu ta lora-tzeko, dei dagioet Sarasola'n astitsu ta osasun onean dogun Ladis'eri; Zakari'ri; Ipiñazar Al'ri; Kuka'ri ta beste zenbaiti.

* * *

Gudaketea, Elgeta, Intxorta, illak eta zaurituak eta aldi aretako gure egiteak... Oraingo gazte askori esan dautsenez, zorokeenak. Eta zoroak giñala diñoenak, zer dirauskue Israel'i, Siria'ri, Golan'i buruz? Zer dirauskue otseintza-lokarriak apurtu eta zatitzen diarduen baltzai buruz? Langille ta nagusien arteko «eskeka ta ezetzka» egite ori ere ez al da guda, gerratea?

Orain ere ba-da munduan zoro ta erorik, jakitun itxurazko gazte señoritoen ustetan.

Etxean ere ba-dogu gudarik, sator-gerrarik eta gudari satorrik... Erri saltzailerik, izkuntza erderatzaillerik, zatitzaillea dan batasunik, langillearentzat itzezko erruki aundi ta lanerako gogo gitxidunik. «Amor libre, predikatu» ta norberana norberarentzat zaintzen dakianik. Umeak estaduarentzat oyu egin bai... baiña etxekoa etxerako ta neuretzako egiten daukunik. Emen ba, zoro eta txatxu galduakaz osaten dogun ludia, mundua.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Igorre'ko gaste bik argitaratutako lau batek beraldiko kezka ta marmarrik izango ebala uste genduan. Agertu zan baiña abadeen erantzuna ere, oraiñarte izan daben itxitasun eta utsegiteraren damu-negarres ausarki ta gizonki egiañ. Mañari'ko aitzak, Mugarra'k, ifioiz ez utsik arria da-ta; utsegitea, beraz, gizona izatea da. Eta norberaren utsak ezagutu ta erriaren aurrean damu-mañez autortzea, gizontasuneko gizon beteñ. Espairik gabe.

Emen ba, marmar ta marmurren ondorio onurakorra. Zentsunaren itzar-tze, illunaren argitzea.

* * *

Erdel eguneroko baten, Arrati'ko hosi erritzazko zertzeladetan: «Etxegintza-maixu barriak, katamixar-eistariañ, joantxu txistularia, Ixa txierindularia... amañka betekada sabelari emon eta mañia bat egun on Jaungoikoari osutako «Pijon» entsute aundikoa. Eta endoreca, allatzen ametsak geroaren begira.

«Pijon»ari baiña, nilk uste, silbota edertu ta adimena tsatsartu egia yakola. Arantsasu'tik Igorre'raiñoko arifieketa ezetik, Ubida'nean asi ta Samarro'netik Oba'rako bidera, onenbestean baietz eta orrenbestean ezetz, egin eta irabazi «Pijon»ek. Aurrekugintzan be, prakak eta plaza beteko gizona.

* * *

Eguneroko aretan, Dima'ri zegokion arloan, antxiñako idazkiren batetik edo artutako barriak izan-eta, bederatsi baselisa besterik ez da agiri. Emen, Zamakola'ren barrutian gaur egun diramak: Piedada, Sanbalentin eta Santiago erbarrenean. Ergoienean, Biteriño'n San Millin'ena; Bikarregi'n, Santaageda; Artaun'en, San Bizente; Oba'n, San Antolin; San Fraizku, Indusi'n. Baltzola'n San Lontzo; Arostegeta'n, Ifaki; Olazabal'en, San Erroke, ta Idurgi'n, San Mikel tsiki. Eta Bargondia'n Santa Mañe ta Santa Poloná.

San Blas eta Santa Madalena albo batera itxirik ere, lau santa ta amar santu... eta Obispoa.

Beste barririk? Biteriño'ko iturria urtsua dala-ta... endore jauna poz-positik. Ai baiña...! Lemoa'ko ta Igorre'ko begiak, egarriak erasorik, Indusi'rautz begira ari dira, eta egunea batean jabetuko ba'lira jabetu bertako urarekin, Dima'ko errekeari agur egin bearko. Udaldiko legortetan ustela, satsa ta atsik, eta arratoitzarrik izango genduke, erreka-sulo ta mun-ertzetan.

Ez da udaldian, Erroixa'ra ta Burgos'era atseden eta bake ixillaren bila joan bearririk. Ba-dogu, bertan, aize garbi ta iturri gardenik, atxarte sabalak, arrizko tontor sorrotsik. Artaun'dik eta Oba'tik begiak beteko ikuspegi zoragarriak. Eta bakearen emagurri ziur eta osoa, Santiago gizaño errugabeari egin outsoena; Eleizetan eta santuen eskuan expatak ikillu egokiak ez ei-dira-ta... kendu outsoen, eta kita.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Aspaldi egin ez dodazan egote astitsuak auzuneetan, eta bakar-ibilte baketsuenak bidetxor kevizpetsuetatik egirik nator. Zeinbat adiskide zar agurtzen, ainbat barriri pultsua artu, aldi ontako griña ta giroa nourtu... Olaxe ibilli nozue.

Eguno-egundaino aurkitu izan ez dodan egurats ezakeldua, ego-aitze itogarria nabaitu izan dot. Gazterik geientsuenak teori ez-bardineko gaztelugintzan, ondartzu bigunaren ganean. Olfarri sendoa tinkotuak gixi batzuk, aizsaren putzera egaz dabillan orria lakoneak ugari.

Ainbat gazteren eritxi ta aburu izan dodaz, zenbaiteri niroak agertu ere bai. Eta zirikalaria naizelarik... zirikatua be izan naz. Igitai, mailua... ta laia, «h»a ere aitatu-bearrik izan gendun. Ez dogu, norberaren alderdikoak eta besteren alderdiko euskal-aldezkoak, irakurtzen zala dan gazterik. Eta gaxo ori dalarik-edo, oilloa illunean bezela, an jo ta emen jausi gabiltzaz, norantz eta zeñen eskuz nora goazen arduratu ta zertu barik. «Felipe» nor dan ez dakigu; «Fazio» nongo zeraren zalea danik bez. Belarritik betarritaino aua zabaltzen dogu, sama-zintzurra erakutsi... azkatasuna eskatu. Sasiondo bateri loturik dogun aunitza baiña, soka barriakin beste sasiondo bateri lotzea... len aihako lokarripea!

Euskalerrirako seme izatea txikitzat ba'dogu, ta euskaldun agertzea lotsagarritzat, zer dala-ta orrenbeste ta onenbeste alegin, zozokeri ta erokertzorakeri, «batua»ri deika, «h»ak zaparradaka sartzen, «ll»ak eta «ñ»ak kentzen, gangor-azentoa jartzen, euskal-itzak bastertu ta latin-itzak etxeratzen?

«H»dun batua eskatzen dogu... euskera «salbo» ikusi nai ba'dogu. Ikasten alegindu?... Ihor ez. Norentzat edo zertarako gura ete dabe ba, «batua fimatua hori», orain «milla urte» inguru jaiotako umetxo azurbipuna. qtsoen ortzatan lartlaririk bizi dan «mantxatua»?

* * *

Jeova'rena? Jeova'rena ez da, Kristo'rena izan bearekoa da, artarako ikasi ta gertu izan zan-eta. Baiña aterik-ate dabilkigu, jeovatarren antzera, «lai-keriak» irakasten, azur-mulñetaraino sartuarazoten. Beraren era eta esanetara ezi dauan gazte-taldetxo baten jabea dogu, eta erromeri ta notintza andiak izaten diran lekutan, azerikeriz, bildotsak artalderatzen zaletua.

* * *

Uda onetako epe labur baten buruan izan dogu ugaritasunik, eta ugaritasun bidea aukeratu izan dabenen ezkontza ta eztagurik.

Manolo ta Kandida aitita-amama barriak doguz. Eryskagorri urtetsu gaztea beraita izan da eta Mari Landajo'ri zerutar pospoliña lako illoba zolia ekarri dautsoe.

Badiola ezkondu da, eta Sabin Ibarra'k be itxi dau gurasoan abia, Galdakao'ko Bengoatxe'n biribildu dau barria.

Gazteliturri'k eta Plazida'k alabearen ezkonetzegu eder-umerotsua izan dabe. Aldakoa-Urkixo' tarren alabea ere ezkon-buztarrian lotu izan da.

AGUR onen bitartekotasunez ZORIONIK gorienak guxtioi.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Iurre'ko eleizondotik, antziña baten eleiz-sagu, monagillo izandako lagun zarren artetik dator. Lagunak zarrak, eta ezpanartean izan genduan isketa gaia bera be ainbat urtetakoa; guda amaitu ondorengo egun latz, baldar eta aldi artetako zitalkeriari lotua.

Aizturik ez dagoz, ez alajainkoa!, errian egin ziran gaiztakeriak: lepo beroketak, zemaia, nori nori egiñak, emonak eta kenduak. Bildurraren bildurrezko belau-ikarak, biotz naigabetuen taupada estu ta larriak... abar tabar. Ia-ia berrogei urte ditun txondorra ketan oraintxe be, erraletan sua... baltzez ingurua.

Egun areitako jauntxoan, eta jauntxoan aspian izan ziranen arteko parka-eskatzerik eta parkatzerik izan dan ala ez dan, ez dakidan arren, emen gaizkille baten esanetik eskuratua: «Garaipenaren, irabazte areen zoroaldian egin genduzan kazkarkeriak gogoratzeaz lotsatu egiten naz, lotsa naz erri-ratsen, lotsa errikideai agur egiten».

Euririk izan dogu, baiña... txondorra!

* * *

Eberantzakoan, gastetxo sala aita il eutsoen adiskideekin izan nintzan. Ez dauka aita gixajoaren eriotz latz ankerra aizturik, eta erriko batzuen agurrak irainkor ditu. Biotz mamifican sakon sustraiturik daukan arantza zorrotz gogorra biguntzeko, ur bedinkatu ta eleiz-lurrun guztiak gitxi litzakloz.

* * *

ANDRAMARI JAIK

Gure alderdian, eta inguruko errietan, zaindari deunaren egun berean meza nagusia amaitu geroz izaten da jaiaren aisiera benetakoa, txapligo ta kanpai-otsak aurregunez asten diran arren. Iurre'n be bada, olaxe, txapligo, kanpai ots... eta besterik be izan genduan: erriko umeai enparantzan, plazan dantzatzea galerasotea.

Debekatzeko aginpidedunak izango eban, ziurki, bere erazko eritzi onik, eta artolas-toren batzuen kiñatze ta zirikatzerik. Eta erriko jaun altsuaren agindua betebearrekoa izanik, eleizaren kerispean dantzatu ziran.

Beste pirtzilkeri ta zabarkeririk be ikusi genduan jai-egitarau liburuskari. Irurogeitik gora iragarkaien artean, bat besterik ez euskaldun: Yurrebaso ta Madariaga'tar Mikel (Bekotxe).

Ezer gitxi egin eta asko eskatzen dabean ao-andiak, non egosan? Nun doguz?

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Ibiltadia egitera joan naz; andik nator.
Bisi nintzan ausotegian isan naz; gizon gaste
barri bat ezagutu dot.

Etsekoen artean:

—Ezetuten dozu gizon au?

—Ez ba, estot ezetuten.

—Au, ba, urria dogu. Emengoxe-emen-
goxa.

—A! Bai, atxen kontrarioa.

Eta alan bearrik-edo, matasa-pilla esku-
ratu genduan-da, goruetan asi gifian, aldi
ontan ezagunegi dogun «urkitrixa garratza»
ren soñuan.

Kaiku-artoberorik asko baiño bide sakona-
goetatik dabilkigu nire lagun barría, gaur
egungo naspilperiaren ardatzean kulunkan,
salantsen eta noraezean dabilkigun arren.

Euskaldun asi ta esi nai du bere aurtxoá,
ta ekian cuskera gutxia aberastu ta edertzen
ari da aita bera ere. Euskal-itz jatorrak aldeba-
teratu ta erderazkoak parra-parra etseratsen
diarduen nastesaleekin ez dator bat, eta
bizkaierazko idaz-lanetan gipuskerazko itzak
eta aditzik errezenak, geikeri gabe, begitar-
tetsu ikusiko leukez.

Erabagi andiak artu ta aurrera eramateko
txiki ta gitxi geran arren, solasketa-izketa
polita eta begikoa izan genduan. Agur batekin
bi Olabarri agurtu geroz, pozez eta itxaro-
pentsu etseratu nintzan.

* * *

Arantzazu, Orobio, Laurkin, Sigurdui,
Zubikoa, San Gregorio ta Iparrategi'nik nator.

Iparrategi nekazari-etxe au muñotskoaren
ganean, basoa alde batetik eta landatzak
bestetik, errian dan lugin-etxerik dotoreen
apaindua dogu. Atze-bealdean etxe txiki bat.

Etxebtu au ez da bizitokia; esne-beia,
txarri lodikote bi, katua ta epertzakur bi
ikusi nituan.

Etxejabca, baserri nabalean jaioa, asia ta
gogor ezia, asto lan geiegiz nekatua, aspertua
ta kalera jatsia. Erbarrenean baiña, eperdi
bete leku egokirik ezin ba aurkitu, astialdie-
tarako, eta barrero biurtu zan jaiotetxe ingu-
rura. Eta antxe bizi da ate-buruan ditun santu-
santari otoika ta abereak zaintzen, egunaren
ordurik geicentan.

Ni an nengoala, ala-olako gipuskeradun
azal-baltzizka ijito antzeko kitanuki erosicakin
egoan. Asto argal, sar, nekatuak; txakur-
katuen narruak, bei-adar ta apatxak, zin-
tzarri ta olakoak nai zituan.

Oarra: Aditzera emon dautzuedan ijito
edo kitanua, Zeberio'ko Undarraga'n izan
zan lengoago bates. Santaluzi'ren goialdeko
Zuña (Zuria?) deritson etxe bakarrean ere,
gaua ilundu ta geroago baten an isan eben.
Oraingo ontan, Erruperto Solagun'goakia
izan da, ifiorik ez lakoak erosi gurarik. Kontuz
bada, bakar-lekuetan bizi zarienok!

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

YURRE, IURRE, IORRE, IGORRE...?

Gure errikide argi «Lasarte»ko seme Yurre'tar Yulen'ek baldu digu bere sretxia, ta uste du, «Iru»ur-aurrenkin osatua dala, Yurre, gure erritaren izena.

Emen baiña nire kezkatxo, eta parka begist Aita Yulen adizkide onak gald-e-gite edo itaun au: Or zear doguzan zenbait Yurre ere iturburu bardiñetik jaiok ete-doguz? Une onetan eskuan dodan Jose A. Mugika'ren «Los Apellidos de Iberia»on au lako bat aurkitu dot: YURRE (Yurre), Yezgo. Iurrebaso, bosque del yezgal.

Dana dala, Yurre jaunak esana, ta J. A. Mugika'k diñoxkuna zustrai batekoak ez diran arren, asterako izkia bardiña daukelarik, Yurre'kin jarraitzea arabagi dot beste argibide bat izango dogun arte. Eta askerrak zuri, Aita Yulen.

* * *

«Irrintzi» gaztearen idazlan kezkatxuak pozarren irakurten doguz, baiña noizik bein baiña, naizta sail-arlo txikiagoak baldu, sarriagotan entzun gura genduke arratiar irrintzi artegaurduria.

* * *

Golde zarra sagarpean, atsurra erratenean eta bairik ez ikullustan-kortan... bedar zarra ugari landetan. Izango ete-dogu segalari letaketarik?

Zeingeiagoka sutua ikusia nozus Arantzazu'ko eleizatik errotara bitarteko landan. Emen nik ikusitakoak eta gizon bakoitsaren zerak. Ugari ta galzkitxarto egiten, Zeberio'ko mutilzarra onena. «Ondo ta urri, errotaria nagusi». Irugarrena erdelduna, ango bere errian itoz on-ona izandakoa.

* * *

Itan ez ei-dago erririk, ezizenetan, Bermeo aiflako aberatsik. Baiña Iurre'n dogun lako iru ezizen dituan gizonik...? Lepoko jakoa kenduta ere, badiu bi ganetik: «Enbald» dauka lenengoa ta bigarrena «Alperrik». Ez dagiogun baiña, barre ta irrikik, geuk be izango dogu-ta kontuak norik arturik.

* * *

GOIZ-ARGI

Gipuzkoar aldizkari au arratiarrentzat ezeguna ziurki. Ikustekoa ta irakurtekoa da 207'gn zenbakia. Baketsuegia orainarte, baiña konturatu da orratio, ur geldia usteldu egiten dala, eta iturbegiak zabaldurik bi eratako janariz argitaratua izan da. Batzuentzat azurtsuegia ta narrutsuegia izango dana, bestetzentzat barsa bera baiña be mamintuagoa.

Intza'tar Damazo'ri norbaitek gezurtia ta ezjakitia dala diñotxo, baiña «Arkaitz»en arloan agiri diran Adan eta Eba, gizona ta tximua-tximioa, ezena ta bela, ta ume koskorrak eta besterik, gezur tsatnalak? Ez ete-dira gero arribizian tinkotutako gaztelu zabal, aundi-sendoak?

Berritkari, Gaztagnaga, Irulita... ez dira besomotz azaldu. Gerrilarri gerra egiteko eguna argitu dala dirudi.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

SOLAGUREN

«Goiko, goragoko solo, solo ganeko» edo olakoren bat esan nai dauan ausotegian izan naz. Patxitxu'ren arrera gori-goria izan dot. Mari Goiko'koa, eta txepetsa baiño bizkorrago ta burtaketa lakoxe arteza, orain-tsu arte dantzari askarra ta oraintxe be errian dogun pandero-jotzaille solia, larogei urtez gora dan Errite, agurtu dodaz.

Geldi-alditxoak egin dot etxera itsultzean, eta errira adi nengoala, illun naigabetsuak inguratu nindun. Bata besteari alboz lotu-tako etxe andi garaiak dodaz aurrez, begien janari, zelaidietan lantegi barriak ugari.

Bertoko seme-alabantzako baiño bizileku geiago egin dauskuez, eta emengo ama gaitzak egiñala sortutako urmeentzat baiño etxe ta lantoki geiago doguzalarik, ainbat erriatetik etorritako atzerritar askoren abi gozo egin da Iurre, gure erri au.

Bat-bateko aunditze zoroegiak eta erri-koen eta erbestekoen naste ta moltsotze estutuegiak kendu daroatso erri-izate ja-torra. Bizilaguniek erriak ez gara alkarren ezagun.

URA

Santalutzi'k ba-dauka urik, urteetan erria ornitu ta naikitutekorik. Baiña endore, batek, diruaren kiltikiak eraginda-edo, ta erriaren geroakin geiegian arduratu barik, iturriaren urik erdia Lemoa'ri saldu eutsan alabearrez.

Orain? Etxekoak egarriz, Lemoa'n bear danik ez. Eta ifiorik ete daki zeinbat dirutan saldu sanik, diru arekin zer egin san edo nora joan zanik?

Ori, beste iturri bateko ura dogu.

OSAGILLEA

Dirala berrogetamar urte, osagille baten eskutan egoan erri gustia, ta orain be, bat besterik ez. Orduko arentzat, orduan gaixo ta osatu-bearrekorik izan ba'zan, oraingoari be, agertuko yako egiñala zeregin.

Eta sator eta azpitikoen ugaritze andia dogun ezkeru, noiz egitekotan dira, Iurre-bekoa'ko bidegurutz bildurgarrian aspibide egoki bat?

GURUTZ-GORRI

«Cruz Roja»ren antzeko erakundea, Arra-ti'ko bideetan eta beste lekuetan izaten diran ezbeartuak naiz gaixoak lenen-laguntza es-keintzeko gerturik eta adi izango dogu ziurki, au argitaratuko danerako.

Erakunde barri onetan, Iurre'ko ta Arra-ti'ko ainbat semek egin al izango dabe, beste lekuren batzuetan egin bearreko gudari-morroitza.

Arratia'k baiña, deabruak madarikatu-tako erria dirudi, eta erakundeekin bat ez datorzanen marmarren soñu ta oartzunak, belarrietan doguz.

Arratia

Deustu'n izan naz, eta esango dautzuedan au andik dakartzuet.

Eserleku luzanga batean eseririk, ezta-baidaka ta bakoitza bere alderantz tiraka egon diran J. M. Gutierrez eta Kosme Etxebarria ezagutu ditut.

Lenengoa «batua» edo dana dalakoaren zale dogu, euskaldun barria, Anaitasuna dauka eskutartean. Bigarrena berezko euskalduna, Onaindia'k argitara ekarri duan III Euskal Literatura dauka altzoan eta ona lagunari dirautsona: «Onaindia'n au lautatik iru batuan egiña dirudi, ta itoiz ezer irakurri dauenentzat errez aditzekoa».

Eskuan daukana astinduz, Gutierrez'ek: «Emen duzu batua konpletua, Euskal Akademiaren mandatuak eta erregelak errespetaz munduaren entendigarri izateko iskribitua».

Esanak entzunik, neuk ere musturra luzetu gura ba-ta, luzetu ezazik sartu ere egin neban, Gutierrez'i onelaxe esanaz: batu ori zer nolakoa dan ez dakit eta irakurriko al zeuskit ataltso bat edo beste?

Irakurri eustan, poliki, baiña emen miraria: Etxebarria ta nire esan guztiak ondo ulertu zituan arentzat, batuan «iskribitua» barau egitea laxearean zan.

Arratia'n be ba-dogu Gutierrez'ik eta gutierrezkeririk: ulertu ez, eta txalotu.

KONDAIRA

Italia'n ospatu izan dan munduko ikubilketa-txapelketari buruz, etorriko diran belaunaldi bariak, etseko kondairean, au lako bat aurkituko dabe; «1974, Italia, Periko Fernandez munduko txapeldun».

Batzuen egiak baiño beste batzuen guzurra indartsuagoa izanik, izango da or zeaz basterretan guzurraz eta alderdikeriz idatzitako kondairarik.

Geure aldi ontan izan diran gudaketa ta beste zerik asko be, guzurzarrez heterik eta alderdikeriz egiñak eskeintzen daukuz-eta, nongo amen umeak sinistu kondaira zarririk!

Danok doguz geure alderdikeritxoak, baiña alderdikeri tamalgarrira, nire uste apalean kaltegarria oso, Eleizaren bururen batzuk azaldu daukuena. Alderdi indartsuarentzat goralmen, koipe ta eleizlurrin guztiak, eta alderdi makalarentzat ezerik eza zer dala-ta izan ete dogu?

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

II LUGINTZA AZOKA BILBO'N

Esne-bei, zekor, zaldi ta txarri; ardi, oillo, txakur ta untxi (koneju), lugin apala, neke ta izerdi... Eusko Abendearen bizkarrazurra, muiña ta mami. Noiz arte iraungo? Geroak esango.

Euskal-ertilarien antxiñako ta oraingo lanak: zurezko tramankulua euna egiten, txistugille, gorulari, alboka ta buztarri; otzaragille, errementari ta zapatari; barazki, madari, sagar, etxeko ogi, arto ta abar.

Nekazariaren aspaldiko biziera larria ta ezin-zekoa (egurrean egiña) egi benetakoz eta iturri emoitsuz egindako lugin errukariaren irudia zan, geienen ustez, erti-lanetan mamitsuena ta esanairik betseña agertzen euskuna. Goldea, alde banatan baserritarraren esku sendoak lurrari atzamarka, zerurantz begira, aoa zabalik, Goikoa'ri errukia ta laguntza eske biotz-biotzetik. Zeaztasun geiago on Paulin'en luma zoliak,

ZEANURI BILBO'N

Artzaintzatik lugintzara, ikazgintzara t'abar, belaunaldietan aurrera gaur egunarte euskal sendiaren bizierak izan dauan barritze ta aldakuntzaren irudi bizia eskeindu euskuen.

Artzaiñak, ardi ta txakur; laiak, burdi ta golde. Igitai, gari, ta bedar ebagille; txondorra ketan, ikazgiñak bizarrez, zikin, izerditan. Zoizko bizi-lekua, lanerako tresnak eta abar. Argiñak, serrariak arigilleak, otzaratsoa eskuan bazkariakin, egunero goizaldeko laurak lauterdietan oea itxirik, Bilbo'ra etortzen ziran langilleak eta «tranbiario pamosoak».

Errotara doian astoa, zorroa, umetxo ta ama. Etixerik-etxe ibiltzen zan jostuna, solo-lanean ari ziranai arratsaldeko kopauakin (mokaduakin) neskatil maratza. Aitita masail gorridunak, azal tximurdun amamatxoak ta ogia egiten dakian etxe-koandre gaztea; esnea egosteko zurezko ontzia, gaztaiña-tanbolñia ta besterik asko. Eta gizonto lepozabal morroskotzarrak, txistu, dultzaiña, alboka ta pandero.

Zeauri, Zeauri ta Arratia baiño geiago zan. Zeauri Euskalerra osoa zan. Baiña begiraka ta txaloka nengoala ezten zorrotzak zauritu nindun saietsean.

Solo, landak eta etxaldea bertanbera itxirik arrapaladan errizuloetara datorrenak, egunetik egunera txiki biribillago ta nastuago doanak, euskal abendearen ERRI zarrak noiz arte iraungo ete dausku? Txiro naiz aberatsentzat ogia ta bizigaia egiten dauan langillea, noiz jarriko ete da gaur egungo burdian, ika edo itanoka egin al izateko neurri egokian uriburuetako langille ta azal zurizkadunekin?

LANDAJUELA TAR A.

Arratia

ANDIK, ORTIK ETA EMENDIK

On-iritzia baiño zurikeria geiago irudian euskerari buruzko erdel-lan bat argitaratu izan zan, Bilbo'ko eguneroko baten, Bizkaï'ko Gotza in jaunaren beñio-lako auzia, oraindik bizi-bizi ta purrus-taka ebillan egun areitan. Eta gure izatearen eta nortasunaren zati eder-ederra dan izkuntzari, berbeteari ikutuka ta zirrika au lako batzuk esaten zituan: «Euskaldunok, euskeraz irakurtzeari emonak eta zaleak ba'giña, erdel-izparringietan, euskereak ez leukela zoztorrik eta eragozpenik izango».

Jaun aren iritzia, onak, zuzenak eta argitsuak izango dira ziur asko, bere kolkorako. Baiña arrezkeroz entzunak entzun ondoren, eta jazoak jazo, arek esanak eta nire eretzi ta usteak, ezin alkarregaz ezkondu.

Gurasoak berak, bere uncearentzat aukeratutako izena, alakoa maiz olakoa, zergaitik galerazo ipintzea? Zergaitik, zergaitik?

Eragozpenik ez. Baiña orrazia buru uletsuan, narru gorrian...

* * *

Alperrak eta nagiak gara, izan be; itsutu-bildurrez-edo, euskeraz irakurtzen. Iru-lau lerro irakurtzeak nekea dakarkioe batzueri. Landa zabaltxoagora zabaltzen diran begiak be. ba-dira. Geientsuenok baiña, irakurle kaskarrak, eta ao bete azurrekin bizi gara, non zer jazoten danik ezer ez dakigula.

Izaten dogu barririk, batetik eta bestetik, gaur egungo euskal-arazoari dago-kion jakingarririk. Ber-ikusi ba, AGUR, 135 zenbakia (alea). Eta irakur leiatsu, Tolosa'ko «sekuestroa».

Irakurri begizue baita, 136 zenbakia ere, «Moderatuei», «UXOLA»k Tolosa'n egindako lana dogu au ere. GOIZ ARGÏ'n, Lasa'k argitaratu dauan «Batasuna ta Euskera Bizia»k bere, mamñik eta zer ausnarturik ba-dauka, 190 zenbakian.

* * *

Eguna gauari ongi-etorrika, gaua egunari agurka, egozan. Ilunabarra zan.

Ainbat errietako 8-10 neska-mutil gazte, arratiar bat arteko, satorrai neurriak artzen, arerioaren ekaitz aldia zelan baretu (batuan: pazifikatu), ta beste egitekorik nola burutu, buru-belarri ari ziran. Euskal aldizkariak be, eskue-tan zituzten, ebezan.

Arteko zan bateri, ezkontzak, jaiotzak eta eriotzak agertzea ez yakon atsegin. Zer egin?

Gazteok gazte zaren arte, zabaldu paparra, erakutsi bularra. Eta ez ezetsi (aintzat artu ez) urteen astuntasunez tximel-makurtuta gagozanon lanerako tirria, zaletasuna.

Madrid'en izenean Europa'ko ostiko-keta-txapelketea jokatu ebenak, orain-goan be, irabazle. Utsik joan ziran, laugaz etxeratu. Arrati'koak barriz, mailla bat goragotu.

Arratia

Ango ta emengo barri, zuri arratiar orri. Zurikeria, azalkeria, egiaren itsurazko guzurra... ta besterik, azur-muifetaraiño dogu sarturik. Eta zurikeri egunak, noizik bein, ondo datorkiguzala ezin ukatu dogu.

Lengo baten, ba, nire lantokia ikustera aginte andidun jaunen bat etorrcla-ta, buru-belarri ari giñan basterrak garbitsen, sagu-abi ta zikiñak kentzen, agiriak txukuntzen... azala apaintzen. Gure lantokiko okolo —ala okolu?— ta jaun a ibilli izan zan bide-ertzetan oraintzu egin diran garbiketak, noiz izango dira barriro?

Betoz, betoz lantegietara, betoz erriak ikustera, noizik noizera, eta andiko gizonak. Laguntsailleak inguru, argaskifak albo ta aurrean... erakutsi ta ikusi-bearreko askorik izkutan... eder itsurazko azal narrutsua agirian. Guzurra samur, egia labur, aspaldisko aldiatan.

* * *

Orrillak 26, Igandea.

Gizarte artu-emonetan bakoitzak beraren erara tajutu edo eratuta, eguneroko, aldiskari, irrati, teleikuskin eta beste bide batzutatik datorkuzan kalte ta onari burusko itsaldi mamintsua entzun izan dogu. Gizontasuneko azkatasunik ezaren zerak, eta azkatasun neurtuaren aspian ezkututzen dauskuzan egi biribillak; eta utsegiteak diran laxe ezin argitaratze t'abarren ondoren txarra noraiño-ño-koa dan, ikasi ta jakin gura ebenentzat; ikasgai oso ederra izan zan.

* * *

Etixerako bidcan txori-azoka edo erakusketea. Ordubatak joanik egozan baskaltzera, ordubiak etozan eguzkia artzera. Umetxo bi, mutillak, eta umc oncin aita-amak dodaz aurrean, ondo-ondoan.

Umetxuak, txir-txir eta txor-txor, euskera gozoa, euskera samurrez diardue txori-erosketa egin gura-ta. Adi nago begiz, adi belarriz; eta aita nor zan oartzean, arritu egin nintzan. Euskera barriaren, batuaren edo dana dala-koaren eragille, aurclari ta buru-belarri lan-gille askarra danaren zintzurak ez eban, semeentzat, zintzur-ganeko «hi»rik ez «hori»rik. Umeetan bere, etzegoan «h»ren lorratzez-ko itsik.

Norberarentzat eta norberaren etzekoentzat janari txarra izanik, ausoko umeari janarozotea... bestearen sabela galtzea...

* * *

Arratiarrak ondo daki, nik baiño obeto ziurki, adimenez atzeratuén aldez Iurr'en izan diran jaen barri. Bertaratu ezin nintzanarren, emen dodaz 100 lauerlekotxo, itsulapikorako.

LANDAJUELA TAR A.

Arratia

Erriaren ardurea ta eginkizuna izango da ziñegotzi edo konzejalak aukeratzca ta izentatzea. Ondo etorria ta zuzen burutua izan bedi, gizonak gizonarenganako begirunea ta bakoitzak beraren iritziak eta egiazko usteak azaltzeko bide zarra barriztea. Indarra ta makurkeria alde batera, bide zar-barrizte au litzake izatezko *demokrazia*. Demokrazia, agoa beteko itz gozoa, esateko samurra... egitez agertzeko gogortxo.

Gizonaren andinaikeriak menperaturik dauka, zapaldua gerri-azurra, arnas-ozka ta elbarriturik. Gernika izan zan, aldi baten, demokraziaren abi zabal-beroa. Gure zarrak munduarentzat eredu ta jarraibide. Eta batzarretan, lekuko, begiratzaille lez, areitz zarra izaten zan, oraintxe bere zutunik doguna.

Gaitasunik izango ete dogu laugarrenez aitatz daroadan «demokrazia»ri bizirik iraunarazoteko, itzala eta lotsa izateko?

Oloa ala gari, geroak agir!

* * *

Lemoa, zementoa ta arbela. Arratia ta ostiko-pelota.

Gudaketea izan genduanean bai gorrientzat eta bai zurientzat, gogorra izan zan Lemoaitz. Bertako arriakin, arrezkeroz bere, egin izan da zemento on gogorrik. Orain baiña, arbela dauala nasturik... dirudi.

«Lemoaitz» zirala uste eben lemoarrak pramotzez —laburrez— eta arro samar landan agertu ziranean. Andiak eta gogorrek Arratia'n inor ez lakoak. Eta Ibaizabal erriartean sartu ziranean barriz, arroagotu egin ziran.

Orain, baiña, zer da gertatua? Zer jazo da? Aitz-arrian, arbela!

Poto egin dauskue Lemoa'ko ostikolariak. Berengo maillara jatsi zarie, ta barrero asi bear, orain, «ARRATIA» taldeagaz buruzburu jokutzen.

Lemoarrak futbol-jakituriz jantzaigo, peloteagaz ere... marrolariago.

«ARRATIA»n mutillak mazalago, dantzatxe bi naizta errian euki. Indarrez zekorrek lakoxe... kukurrukuaren gose.

Nor izango garaille? Zein izango irabazle?

Ala kikirriñera, ala kukurruncera. ARRATIA'ko kazkarrenak, pelotea. Laurkin'era!

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Gora Arratia, aupa gastedia, zentzuz-
nez osotua; Erriaren seme zintzo ardu-
ratsua.

Goazen ibilliz, mendiz-mendiz tipi-
tapa; baserritik baserrira txiki-txiki,
ibarrak arakatuz erri barri bat billa-
tzera.

Euskal aldizkariren batetik-edo, urra-
tuz kendutako orrialdearen zati batean:
«Oinaitia» ta «Oinaitian» irakurri izan
dodaz. Eta arrezkeroz, an itaundu ta
emen galdetu ibillia nozue, «Oinaitia»
nongo zera den jakin gura.

Aurkitu al izango ete dogu «Oinaitia»
rik eta «Oinaitian»rik? Ez, ezingo dogu,
ez dago-ta izen ori daukan erririk.
«Oinaitia» au, Oñati berbera dogu.
Txantxikuen erria, Oñaitiarrei begietan
gaixoa ta bertakoak ez diranai esan-
ezia sortzen daukun idazkera barria,
biurria. «Batua»ren batukerizko kukurruko erdi-
bitzaillea.

Atzorarte Oñati izan dana, gaur
«Oinaitia»; biar, «Hoinaitia»; etzi, «Hoi-
naitia»; etzidamu, «Hoinahitia», ta aske-
nean, «Hoinahitiha» izateko arriskuan
dago-ta, saildu bearko dogu; «ori nai
nik jakitia»!

* * *

Orri artan bertan irakurri neban,
baita ere, «Iruinea». Iruinea au, nik
itaundatakoen batzuen eretzis, andraz-
koaren izena dogu.

Laitari solo-munan, artotarako lu-
rrean nais piperrarteon laia sakonduten
daldian bategana be, zuzendu nintzan
geroago batean. Jakintsu itzurako arek,
barre-barreka agertu eustan. Emen ber-
ren erantzuna: «Iruinea ta firu-egilea
(aria egiten daua) bat duzuz. Firu-egilea
antzinako itz zaharra dugu. Iruinea, eus-
kara batuakoa».

Iruinea baiña, ez da firu-egilea. Napa-
rroa'ren erriburua nai dau izan. Lepoa
biurtu ta saski-nashin sartu nai daukun
Iruña berbera da.

Eta saltsa ta naste balts oneri buruz,
zer dirausku euskerearen «Bulego Saatu-
tegi Protetktorak»? Zer diño irakurleak?

Euskalerrri guxtian eta mundurik er-
dian ezagun-ezagunak diran itzak eta
izenak, epe-diz gora jartze onetan, nora
goaz? Noren eskutik?

* * *

Zeanuri'tik Gorbale'rako bidean, Itu-
rralde'ko Astondoan morroskoa ikusi izan
dogu Riki zaldiaaren bikar ganean.
Ederra zan aldapan goraka joan zaldiz-
koa; indarrez eta soñez, ganekoa be
ba-san aspiko añaakoa. Etxerantzakoan,
mendiko bedarra ekarran, bedar gozotua;
artaldeak jan gerostik, gizonaren eragi-
nez, gutxi biurtua.

On dagizueta Iturvalde'n!

Arratia

Pozkor eta asarrekor Arrati'an gora datorkun aste onetako aizea, geinbat, Lemoa'ko ostikolandatik datorku. Eperdian gindilla dabiltz lemoanrak mailla bat jatsi diralako. «ARRATIA»gaz jokatu bearragaitik eta irabazi... ori gero ikusi.

Baina ostikolari talde bi onein artean, ikusle ta indar-emoilleetan, ostikada maltzurrik eta ikubiltzurrik ez da izango. Euskaldunak euskal-landan ezin egin izan daben «bake-zubia», egiñik dabe LEMONA'k eta ARRATIA'k.

Zubia egin dauana, Lemoa'ko semea dogu, Bilbo'ko Atleti'n ostikolari izandako Betzuen berbera. Betzuen'ek itunben-kontrato barri bat egiñik izango dau, au argitaratuko danerako. Betzuen ezkontzara doakigu, Iurre'ko neskatiñ maratzengaz.

Oraingo «ekipoko entrenadora» oarkari barriak,

ez dagikiala erakutsi, bizitza guztian, «kasetarako tarjetarik». Ondo ta pozik izan zaiteze.

* * *

Lentxoago, Lemoa'n izan zan zihogotziak aukeratzea zer esantsua zalakotzaz-edo, bastertuak izandako Ereño'k eta Salduegi'k izango dabe aukirik eta non jarririk, Lemoa'ko Udaletxean.

Izan zaiteze bada, burrukalari gogor, zuzentasunaren ardatz eta zilbor. Erriari ez egin entzungor, ni neu ondo nago ta or konpon. Ez izan indarraren zuzenkeridun, izan zuzentasunaren indardun. Eta bide barriak urratzean, izan erria kontuan.

* * *

Bilbo'ko auzotegi batean izango diran jaietarako — abeslari narrutsuren batek abestuteko ziur asko — egiñik dagozan bertso antzeko bi, irakurri dodaz. Bermeo'n ere izan zan abes-jaiia, eta abestietan itz traketzik. Bilbo'ko auzotegirako egiñik dagozan bertsoetan, traketzik ezeze, astun, ustel eta usain txarrekorik ere ba-da agiri.

Non dogu lagun urkoarenganako begirapena, «errespetuan»? Non errietako endore ta auzunetako endore-ordezkarriak, ats gaizto ustel-kiratsdun itzak ez galerazoteko?

* * *

Gipuzkoarren «eskumuiñak» gure gorantziak. Eta gorantziak izan dodaz, Iurre'tik Bekoetxe'ko Yurrebaso'tarrenak. Zeanuri'tik Patxi Barrenetxea'renak. Eskerrik asko!

Emen doakizuez ba, nireak be, mamintsuak eta gozoak.

* * *

Teleikuskiñeko barrietatik jasoa: «Prantzitarrak gerrikoa estutu bearko».

Jakin bear doguna: Illunbe'ko atxa lainoz estaltzean... euria laster izango erbarrenean. Artu aterkia eskuan!

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Oraindik oraintsu, txapelik gabeko euskal-jaiak ospatu izan da Bilbo'ko zezen-plazan: txistulari, dantzari, gizon indartsu, arri astun eta olakoz osatua. Uls-egite banarmen, agiri-agirikoa izan zan, euskal-soinaren gorengo jantziarentzat bururik atzegoalako, ala huruarentzat txapelik eza? Euske-rearenganako itzalik eza ta bastertzearen kakoa non oinarritua izan ste-zan?

Txistulariak, jaiaren biztugarri; dantzariak, azur-giltzetan miñik eta nekerik ezaren zerak orakusten; gizonak, indarra ta arri-jasotzeak, guztiak oder eta egoki. Jantziarik gorengoena baiña... Euskerearentzat bear eban aihako agerlekurik ez.

Alako jai naiz olakoa, jaiak beti jai, eta jaiak ikustera urbildu, urreratu ziranentzat, ordu atseginak. Aurpegi mazkalik ba ba-zan orratio, baina ere ziorik alan izateko.

* * *

Otxandio'ko Txapel-jai batean ere jazo izan zan, oraintsu, Bilbo'ko jaiak izan dan lakorik. Deliak, oarrak eta azalpen guzti-guztiak ordera utsez, txapela ta Otxandio euskaldunak izanik.

An izan baiña Lezo-Errenderi alde artako «Oskarbi»ren abots ezta, bazkal aurreko bizigarri berezia. Eta aitari esker garbitu zan aize atsitua.

Otxandio'n ezagutu eta Otxandio'n tsalotu nituan lendabiziko, lensngo aldiz. Eta alkar ezagutza aren oroitzaz, orri ontan eskumuin eta gorantzziak bihoakiez. Biotzez.

* * *

Bilbo'n oratutako «Euskal-Kirol-Astea»ren urteurrena laster beteko da. Zer jazo zan?

Zer jazoko zan ba! Sarrera-txartelik eskuratzeko dirurik ezagaitik... abarkaduna zalako... baserriko semea izanik, Bilbo'ko aundien artean agertzean itxura egokia, bere bizikorik ez ebala izango eta beste zeren batagaitik, esia jarri jai-tokiaren inguruan. Eta izkuntza lastanari lekurik ez barruan!

Ba-dogu norbait, euskal-kirolak erdel «kaze-tetan» erderaz azaldu, eta tartean, «harri», «hori», «haizkoran», «hiru», «beheran», «zahar» eta sagar-kirtenen batzu-batzuk geiago ipintzeak «salbako» dula euskera gaixoa, uste dauana.

* * *

Udaroan gagoz, ango errian eta emengo auzotegian jai-irakina bizi-bizi. Jai-orrietan, agerkaletan, eta batez bere, jai-zuzentzaile ta buru diranetatik izango dogu ikasirik. Gogoan izatekorik.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

*Erla ta ifurria egifalatan, zuloak betetan...
negurako janari-biltaketan. Andra ta gizonzkoak
ostera, emen diardugu zoro-zororik jolasean; jala
jairen ganean, zabal betekadak sixeko malaran
inguruan, makallau sukalkiak erri batean eta bes-
tean... edanaren edanaz txurumuskildurik, alboka
bideetan... al dan eratan.*

*Eta, ez eta litzako izango egoki alako... emen
aitatu nai dodan lako burulan arintxo bat, neke
gitsikoa, gura leukiari gustiak eskua arteko,
antolatzea?*

*Oftak etxean baita... gogoaren begitakaz Gt-
puzkoa ta Naparroa ihusi geroztik, emen naz barrero
bere, naure jototerri Igorre'n Batasun-deta egitera
atorria.*

*Artea ta Arteaga erri-izenari buruz, bein, izen
zuzenagoa zein eta zan ez eta zan azaldu esukuen
eta, Arteaga'h Artea'ri irabazi. Arteaga ba, zuzen-
agoa, egokiagoa ta osotua dalarik, alan esan eta
jalarri bako.*

*Arteaga ezazu Turre deritxona be ba-dogu
Arrati'ko «ballada» onetan. (Ballada: dantsaldia
eta?) Baita Turrebaxo ausotegia, Turregoikoa ta
Turrebeka izendun etxe, ta Turrebaxo abizadun
sendirik ba.*

*Ederara mahurtzen garanean Turre ezaten dugu
asa beteaz; Arrati'ko euskeran ostera Igorre, eta
arratier ez diran errietako golen-golenak Turre.*

*Turre, Gipuzkoa'n ere ba dute; tolasarrak
Turremendil edo alakoren bat. Durango'n albo
baten Turreta, eta Naparroa'n Turre'tar Tulen
muskal idazlea.*

*Del au irakurle gustiat egifia da-ta, bitatu
begi bakoitzak bere erretxi ta erabagia: Turre,
Igorre ala Turre zentsundunagoa? Erantzunen
begira gara.*

" " "

*Gazte ganean Dima-gale izan zan batek andoan
eukagan lagunai:*

—Erian Sanpedro jaiak, eta zuok erbesteaz
gaurko agunaz!

—Gura Udaletxean jai-diturik... Erriko-Etxe
barriak egiteko asmoz gordetik.

—Erriko-Etxe barriak egiteko ditok?

—Jentearen aoz zabal-zabal egiti dok.

—Eta, zerro non dozue ba?

—Batiko lekuan, plazearan ertzean; bigarrena
etxezarako bidean, eta irugarrena etxakiguk ba,
Bako'n egingo lauskun... ala Lekaitio'ko errian.

—Ori dok aurrerakuntzea ta aurrerapena.

—Erritarren lzerdizko lana.

" " "

—I, gazte, Arantzazu'tik ezer barririk?

—Jai-baxperatan gagoz, eta asten diranean
asi... Iru astetan izango dogu zer entzun eta zer
ikuririk.

—Iru astean jai egiteko... izango dozue ameri-
kanaren haten laguntzarik.

—Zazpi milla pezeta Erriko-Etxe'ko urrete-
gitik.

—Zazpi milla jaiak egiteko... eta konbido-
duentzako?

—Bakoitzak beste zazpi milla ta zer janik
skarriko ba'leuz... txarto ez gintsakez ibillikoa.

Onen urrengoan herri ta argi getago.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Urteokaz izan ez dogun bizigo barriztea izan dogu Arantzazu'ko Sanpedro jailetan. Jai-antolatzaille, kintopako gaztedi barria. Kintoz gorakaok, 23-24-25 urte adarren jabe diran Elias, Ipiña, Lekue, Jontxu ta besterik, zebarioarren «kafradin»ko agin dira.

Xeberri izan genduan jaiari ate-zabaltzaille, eta futbol landan oinarrituriko abesti batean «futbol-partidu gisagi eta ostevantzeko partidurik ez»-ren zerak abestu euskuzan.

Durangoarrak bera zeragilla bete ondoren, ezkodu ta ezkongaien soka-tirea. Joko bizia. Agiriko ta izkutuko indarrak sokaren mustur banatan, Salbida'ko Bustarri zuzenlari, eta... Bizka'ko Aurrakzi Kutxa'ren Txolo, ta Juli tarbernaharen adari adar-gogoak eskonduen askustara politki-politki.

Arvatsaldeaz ba izan genduan abestiarrik eta ebeste gogoangorrik. Urtebateren buruan euskera berarenganatu dauan Patxi gaztelatarrak «Erria ebagi, zatitu ta ondamenara dagoaskun motoserrenen zerak» agertu zituan. Emen zan Ander erdi artzaillea, erdi baserritarra, erdi kalatarra, plaza-gizon prakak botekoa, abestiarrean gorengoa, sermoagintzan berabizikoa. Lotsatia?

Emen Gontzal, «Abra» zaria Portugaletetik Zeanuri'ra akari abana, eta Txomin otxandtaorra «Euskalduna izatea, pekatua bada, pekatu ori ez autortu ote da» abestu euskuna.

Oraingo giro ta arazo, neu ondo ta bestea or konpon; nagusia, langillea, nekazaria, lokarria, Erria ta olakoak entzuten guztioz gengoan adi-adi.

Gabeke amabikiak aldera, suak eta kea plaza-buruan. Erriko tabernako Juli'k eraturako makaillokapelketea orain.

Lenengo ta irugarren saria, erriko gizonazkoentzat; bigarrena, Zeanuri'ko neska-mutilentzat eta etxeoandretzat utsa ta putza. Porrot agin eben. Etxtran baita gogo-ustu ez izimurtu, an iji ta emen iju... saguzarren ordutan etxeratu.

Argitu ta egun barria, biaramona. «Jagi adi alper nagi ori» bistulariak dalka. Eta erria, begiak-bate logurakin barriro ere enparantzara, plazara umeen jolasketak ikustera.

Bazkalorduan, bengantzea... makailloketa tranpaz irabazi yakela-ta, etxeoandrak suminduta, etxeren batean kazuelak gatzik gabe... bestean erreta.

Barriro goaz erriko zelatra ume abestiarik entzutera.

Lenengo abestaria, pospolitinkuma —gatsper-txoalako txiki-bizkorra, dirala lau-bost urte, sarizaroko zoroaldiren baten-edo, Manu'k eta Paulatxo'k Paris'dik akarria. «Sanitar» utsa.

Egileortarrak eta besterik Lemoa'tik, Bedia'tik, Aldapetarrak eta Urkiaga Jon Igoz'tik, abar t'abar. Urkiaga Jon, abestiaritan oillasko; sofluz laguntzaille Joanpa'ven alaba ta Patxo.

Astelana, astelehen egunik gorriena, sofluan nagia... buruan astuna. Etxekoandren eguna. Illuntzeraris jai geldia, baketsua.

Illunabarra, txokolatetako betekadea, Soka-tirak asko, alde batetik etxeoandrak, batetik gizonazko. Aurtean Maxima miña aginartean, atzean Juli dogu soka-musturrean.

Egin dabe eupada, jo dabe tirakadea, ta morrosko panparroi andiak, orpoak gogortzeko astirik barik, tatarraz doakiguz Olarra'raño, ta amandik, Eguzkietxo'ra.

Oraingoan, Paulina ta Maxima, Joxe Bizkar eta Urtean emengoagaz buruz-buru. Prakadunak porrot, galdu. J. Bizkar'en txanpan eta etxeoandrak aurreeragoko jokaldian irabazitako uiskiz jaiari agur. AGUR ba.

Arantzazu'n izan ziran Lesona'ko gazteak agur t'ardi ta gorantzi.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Amaitu ziran ba Arantzazu'ko jai nagusiak, baiña jai-buztana oraindiño be dantzari.

Dagonillaren leengo igandean, San Adrian jai izango dogu Argiñao'ko bizkarrean, eta etxe-koandrak antolatutako arrautzopil leiaketea izango bertan. Zortzi arrautza bearko, gitxienez, opillik txikiak, eta epaikaritzan eskua artuko dabenak, «Kirikiño» zanaren loba Miran eta Troka'ko Begoña, Meza ostean, Zeberio'rantz begira, andra ezkonduen eup eta irrintziak, ango mutil garatuai soha-tirara deika.

Biavamon arratsalde, Jose Bizkarra'ren landan, sardin-jana. Goiri'ko txakolin zarrik eta Jose Bizkar'en «bizkarratik» txanpan gozorik izango dabe, bertaratuko diran guztiak.

* * *

Aurtengo Lerkai Nobel-saria, Galdakano'k eta Bizkaï'ak irabazi. Ogei-ogetairu kilometroko bidea bai Galdakano'tik ni nongoan tokira; bitarte guztian basoa ta mendi tontortsuak.

Zeru asarretuaren erraietatik etorrrela irudian daubada bildurgarriak, Bizkaï guztia, alderik alde, dadar-ikaratu zban. Ata ta leioak krak-krak, biotzak taupada larrian. Kedar, autx eta zugatz-orriak egazlari aizeetan... Eriotza, negarra ta egoneziña Galdakao ta ingurumarietan. Azkena izan ete da oraingo negar-aldi au?

* * *

«Alemania aurrera olandarren lurraldean». «Etsaia zapaldu ta aurrera doa». «Olandarrak eutsi ta aurrera dagie...» Eta olako edo antzako zerak entzun nebazan-eta, aguro jagi nintzean erdi lotan, erdi amaxetan nongoan ostik..., gudaketa barriren bat ete jatorkigun, Alemani'tik! Baiña, bai zera! Etxean olakorik. Langilledi ta nagusien arteko konpondu-eziña, arraintzaleen bizi-eziña, lugiñen bururik jaso-eziña ta beste «eziniñik» askoran «tapalapiko, dana aiztu-arazo ta baketu, ta artalde egin gaitun futbol-otsak besterik ez ziran: Be! Bee!! Bee!!!

* * *

Aurtengo Sanhristobal jaiak, Aramotz'etik etorkigun lanbro-suritan beratuak. Iganda arratsaldez, orraitio, izan genduan ordu atseginiñik: bertsolari, abeslari ta txaloak jo bearrtik. Emen baiña nire kezka ta «aitavenak», abestiaren mamifiñari ala abeslariaren abots onari eskeintzen ete dautsaguz gure txaloketa beroak?

Abeslarien atzetik gabiltzazenon artean, nik uste, garia baiño pautsa geiago dogu. Biztu ta sutu egiten gara «gure Lurra, izketa, azkatasuna, baserria...» ta olako itz samur eztiak abeslarien ezpanetan azaltzean Baiña abesti-saioa bukatzen danekaxe, gure Lur gaixoa gaixoago egiten diardugu, euskerea erdel-osiñean ito, azkatasuna atzerri lizun-kertzko katez lotu... gari utsa zala uste genduana pautsa ta putza besterik ez.

Makalak eta aulak gara egiz eta benetan ere, eta makalkaririk burua jaso al izateko alegin gitxi egin ere bai. Pautsa, utsa, putza; pipia ta sitsa.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Garillaren 3'gorean, lenengo atal onen asiera. Eta beñolako 18 ari aipamenak eta gorespenak egiten aurrean dodan itz-ontzia entzuten aspertuta ok-egin ondoren, emen nik ere, neure aletxo. Edesti zati txiki bat andi-andika.

18 goiz artan, orduko kamiol kaskararren kurrunka seiñuetan, an eroan ginduezan Iruña'tik Zaragoza'ra, bideak betean. Gauerdigoizaldera barriz Iruña'n gengozan. Eltzea, lapikoa ganez egiñik egoan, eta gizona gizona ilten, kale-etxarteetan, amorrusko arrapaladan.

Santiago aurregunean, goizean goizik, Bidasoa'ko Bera'n, Endarlatza ala Ondarlatza'ko zubitik urbil, ur. Jo-ta-ke, ez aurrera ez atzera, egun guztian. Gaua errian. Eguna argitu baiño len, mendiz mendi, nik dakit norako bideetan! Basetxoak arakatu, an lapurtu ta emen ostu, Donestebe besterik ez dot buruan.

Egun batzuk geroagorik, OIartzun'era, andik Píkkoketa'ra: 13-15 gizon nola il zituezan ikusi, ta Erlaitz'era. Ordu gixitan zaurituak, asko, odola gorri... gabaz igesti. Urruña, Endaia, Baiona, Irun, Arratia, gudaritzara. Santofia, Dueño, Larrinaga, Burgos, zazpi urtetan alola, bisitari outsi, ta barriz ere Arrati'ra. Eta emen naz. Eup!

* * *

IL-ATSA.—Nor da il dana? Olabarri'ko umetan eta Santalutzi'ko bidean, Egi'n eta Urretza'n, ez neban, ez, ez neban euskeraren arnas-otsik entzun. Nor errudun? Umeak, ikusi ta entzuna ikasi, gurasoak onetsi... Geu gara errudun! edan-beroa «Gora» ta «Eup», edan-otzean oilloa ta putza... korotza besterik ez gozak, ez gaituk.

Naikotan esanik eta aitaturik doguz gudaldi-egunak. Joan zan urari arresirik asko egiñak gara, baiña orain... geldi ta mokor. Neguko katakumak dirudigu.

* * *

MAITEMIN - AZKONA.—Arrati'ko erriren bateko atsoak, txutxu-mutxuka ta murmuur, ogei urte luseetan nobio diran «terueldarrentzat» izaten dabe astinaldirik. Emen baiña neskatil bat, biotzaldi beroa izan dauana, ta egun bateko bere lana:

Goizean, Arantzazu'n, eguerdiko bazkaria Elizondo'n, Naparroa'n. Bazkaldien artean legazpiarrak eta durangoarrak.

Arratiarra ta legazpiarra sakon maitemindu, apaiza bertan, durangoarrak lekuko, eta eleizea ere urbil, ur. Baiña bai bata ta bai bestea, gatzetxoegiak izan ba-ta, gurasoen baimena bear. Ez ziran ezkondu.

An egin ez zana, Arteaga'ko Elexabeiti'n izango dogu, Mikel Deunaren egunez. Eta bertan izango dira Legazpi, Arantzazu, Durango ta Elizondo. Eta Olarre'ko larrosa maratz ezkongai.

San Cristobal'en izaniko lazkaotar abeslari bikoteari, arratiarren gorantziak, eskumuiñak.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

LABEA SUTAN

Eleizalde'tik Lasarte'ra bitarte Andra Mari'ren elatza, Andoni deunaren baseleizatzea, udaletzea, enparantza, frontoia, ikastolak, lekaiama irakasleak, giza-rudi bi. Burua, giltzak, gupil-txirrinka, akulua ta besterik, emen ditu Iurre'k aspalditik.

Aize zakarrak jo dau buruan... txapela larri. Giltzazuloa be nasaitu edo-ta... barruko izkutuak agirian. Txirrinkak lupetzez, burzaila txirrikoa... gurdia kili-koloka.

Labea sutan dogu, mokotsak erre-baltzitirik... aizean dabilligun keak ez dauka Abel'enaren antz andirik.

Gure aldetik or konpon, Mari Anton; atorra zikiña agirian don.

* * *

ARANTZAZU'KO ZALBIDE'N

Iru nekazari-etxe, iru sendi ta arrik gabeko sagar gorriak lakone aizta bi, baserrirako naiz katerako ondo aziak. Etxezarragatarrak.

Zugin zintzo, neskatil maratz eta beste esatekorik, be, artoak burutu ziranetik, ba-dogu Zalbide'tik: aikonar pizti madarikatu artajaleak.

Pizti arlotsoak kaltegarriak diralarik, zalbidea-rrak, batez be Frutoso ia-ia buruti egirik. Izaten da bertan suziri, txapliagorik; zintzarri, arran-ots, txolet eta lapiko zarren kankarranik. Piztiak baiña, artoari gauero krau ta karrau. Frutoso'k aurtan txarri txikiagoa il bearko dau.

* * *

Nasaitu gaittezan gizonak, Ez larritu zuok, etxeakoandreak, oraingo ausk egi-agiak dira-ta: Petroleoa ta bere errapetik ateraten diran gasolina ta beste sugarriak ez dabe goratzerik izango. Gozaki ta orio naikorik izango dogu. Matsondoak natzta danak igartu, arda-uagaz orrituak izango ei-gara. Lastategian zarraparra... sagua edo katu zarra.

* * *

YURRE

Arrati'ko erriaren izenari buruz, Yurre'tar Yulan'ek, bere arretziak agertu euskuzan lantxoago batean, eta oraintzuago, 154 zenbakian, Felix Zubiaga'renak izan doguz, Deusto'tik.

Izenak izan dituan aldakuntzak, argibide ta zeaxtasunak azaltzean garbiturik damoskuz, eta, Yurre, Iurre, Igorre ta besterik baiño jatorragoa. «IBORRE» litzaka Zubiaga jaunaren ustez.

Sua bizturik dago, aize-emolileak izan doguz... zeinen urakin amatau edo itzaliko dogu? Gagozan geldirik oraingoz, Gipuzkoa'tik-edo argibideren bat ea izaten dogun. Geroztik, Iurre'ko gaztediari eretzia eskatu, eta esango dauskuena ontzat artu.

Eta Zubiaga jaunari esker sutsuak ikaskizun eta azalpenagaiti.

LANDAJUELA'TAR ANTON

Arratia

Aspalditxo onetan ba-doguz ospe ta entzutez zabal egin diran izenak. Abeslaritzan, «Oiarzuenak»; bakarka, Gontzal Mendibil eta Ander Gorospe (Zeauri ta Iurre). Alboka ta narruzkin soñuetan, Leon-Maurizia bikotea (Arteaga), eta gure oiturazko dantza azkatasuan, Bilbao Zautua, Garakoi'ko nebarrebak (Iurre).

Eleizearen barrutian, Zeberio'ko seme Etxebarria gotzain jauna. Idazlarien landan, Irrintze gaztearen luma kezkatu zolia (Iurre) ta Astondoa morroskoa (Zeauri); eta indartzetan Turrebaso (Dima).

Txalak azi ta loditzen, J. Burgoa; bertso-burubillezko esaeetan, P. L. Esparta (Iurre'koak), eta soka-tiran, Maxima ta Juli (Arantzazu). Leorpako tomate-barazketan, Ugarte'ko Karmen Madariaga (Arteaga).

Gau beranduan, otoz-otozko azkonar-jaiak antolatzen, Arantzazu'ko Zalbidarrak, eta makailausaltsak egiten, Iturralde'ko Astondoa ta bere taldea (Zeauri barriz). Mendian tipi-tapa ibiltzen, Lemoa'ko itsua, Arrese.

Euskal-izate jator eta langintza zarren gorde-laku, Zeauri. Talo ta morokil gura aiña jan eta sabela osatzeko, Olabarri'ko errota urina (Zeauri). Eta artzainora edo arditsakurretan, Zeauri'ko J. Etxebarria'ren txakurra, Mastin.

Ez gatzik eta ez piperrik izaten ez daben jai ospalak antolatzen, Iurre ta Artsaga'ko Batzordeak. Oraintzutik oraintxera, bat-batean, perretxikoakaz izen aundia eskuratu dauan bat be ba-dago, batzuek osagille billa, bestetzuk abadeari deika eta ondasuntsuak legagizonaren premiñan egozala-ta, daydarka ta bideak batean auzokideak jarri zituana: Artetxe Eleizabeiti'koa (Arteaga).

Emen ba, umetatik perretxikoxalo itsua dan batek, Artetxe'ri: «Garbitu eta legortu. Esne gordiñean ondo beratu, atera, berakatz atalak txiki zetu ta nastu, eta barriro legortuko diranean Sartatiferatu. Jan aurretik eta ostean, ordu biren buruan, ez urik edan, eta urdaillean eio eta berregosi daitazan, katu-narrua goitik bera amorruez estutu». Jakingarri onetik agin geroztik, ez ei-dago pozoi eta lupudun perretxikorik!

" " "

«Batuen» zale baten irakatsietatik ikasia: «Txakur 'au', gizon 'au' ta abar esan bearrean: txakur «haur», gizon «haur» esaten ikasi bearko ei-dogu. Bearko ala ez bearko, gizonetzko a ez egoan bere sensan gatzki ta txarto. Salgat dagon idaztina batek be, azalsan, onela diño: «Zer da haur?» «Etxea da haur»!

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

LOTSAGARRIA

Gaztarorik ederrenean itxasoz bestalderatu, ta belarrietatik gora urtez beterik eta biotzez gazte aberriraturiko Permin Larrazabal jaunaren, Barazar'go seme zintzoaren bosteko beroa estutzeko zoria izan dot.

Larrazabal adiskideak irurogeiren bat urte luze emon ditu Euskalerritik urrutian, erdeldunen artean; eta etxetik croandako euskereagaz erriratu da Barazar'go garrazta zindoa.

Iurre dogu gaur egun Arratia'ren ardatza, eta Irrubekoa'tik Garbe'rañoko bidearen alde bietako ateburuetan erderaren gatza, perejilla ta saltsea da agiri!

«Carniceria», «Bebidas», «Farmacia», «Libreria» ta olako izen arrotzak ikus-tean, goibeldurik eta arriturik dago gure gizona, eta diño: «Euskaldun jatorragoak eta osongoak dira Gipuzkoa'ko dendariak, bizkatarrak baiño».

Olaxe da izan be. Lotsagarria! Atzeritar aizez aundituriko burua dogu, eta biotza tximeldurik. Gaur egun euskeraz idazteko azkatasuna dogularik, doguna ta garena erderaz azaldu bearra, zeren zera ete dogu? Umeen euskal-izenetan bakarrik ustu bear ete doguz gure izate ta indar aulduak, makalduak? Zaputza gara!

ZORION, Ander Gorospe'ri, eta bizi-laguntzat bereganatu dauan Bedia'ko neskatil zoll ulegorriskeari.

Ainbat erri ta zenbait tokitan Ander'en abesti ta euskal-gatzezko esakerak txalotu izan doguz. Baiña ezkondu da-ta... bein ezkondu ezkeru, andrea izango sukaldean «abotsdun» eta «ñarradun». Eta Zuña'ko birigarroa... Udabarrian ikusi bearro.

Ondo izan zaiteze bizibide barrian eta besakarik ez egin bidean.

EUBA, urrutikoa beti oba. Eta obe billa arro-arrorik Soria'ra joateko txakurrak orraztu, janaritu eta gertakizunak egiten gure eiztari zur-zurrak ari izan ziran egun areitako gauetan, basurdak kurrun-kurrunka arto-soloan. Artoz beteta gero, etxondoko ikopean, jolasean. Etxebarri'ko gizonak eta txakurrak lo egozan tartean.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

URRILLAREN 27'GNA

Arratia'n saugun, etxeko ta maite genduan Aita Patxi'ri erri-meazako gorazarrea Deusto'ko S. Felizimo Txadonean. Eleiza bete-beterik. Egun zatarra, ibilteko baiño etxeko epellean egoteko ohea zalako-edo, arratiar banaka batzuk besterik ez: P. Berasaluze emaztearekin, Iurre'ko Plaza-zarra'tik; Zalduegi ta Lekue Urkizu'tik, eta gitxi batzuk gelago erri betetik eta bestetik.

Erririk-erri, baserririk-baserri ta aterik-ate, ibilliaren ibilliz oinpeak arrankaldurik eukazan Patxi biotzbera utsak gure Erri kiskitu onentzako itxi zituan irakaskizun ederrinak: gaxorik, gosez naiz egarri, aragi gorrian, ezbehar zoritxarrak inguruturiko lagun urkoa egiteko ekintzakin maitatzen. Eta euskereari ta Erriari itzala ta begirapena izaten.

Bide bazterreko iturrietan zintzurra busti, ta ango edo emengo baserriren haten emoten eutsien janariz gosea samurturik bizi izan zanak, ba-eukan ondasunik ere: bide-laguntzat erabilten eban eskumakillatxoak, Makillearen jabe barria, Zornotza'n bizi dan Goyoaga'tar Txomin zebertotarra.

Patxi zanaren eskumakillatxoak bear leuke, nire ustez, leku egoki bat, erakustegi edo museoren batean.

BALLARA

Erri-irratian, Arrati'ko barristan, «ballara» itza entzuten dogu, pitean-mitean.

Itz ori, nik neuk beintzat, ez dot iñoiz entzun, oraintsu arte, gure menditarre sakonean. Adin andiko ainhati be, itaundu dautset izen orretzaz, eta, kili-kolozko erantzunik besterik ez dot jaso al izan.

Itz ori, ba, euskal-iturbegiko, ala tutu edo odi zuloz erbestetik ekarritako ura dan jakitea nai gonduke, edo-ta, antxiña baten etorria ta etxeko egiña dogun beste itzik ugari lez.

Usaiñez, jakitun gixaxo txepel onen ustez, arrotza dirudi, eta gelegi azi, loditu ta zabaldu baiño len, ez al litzakigu obe izango Aran, Ibar, Erridi'ari buruz —polit-politak dira-ta— azterketea egin, egokiena zein dan ikusi, ikasi, ta bere bizikoana aintzakotzat artzea?

Nire ta nire lagun batzuen uste apala azaldu-rik, eta J. Jose ta R. Mari'ri aurretiz eskerrik beroenak agerturik, erantzunaren begira gaitue.

UDALDIA

Zoro ta txepel. Udagoiena eurtsu, indabak usteldu... negu gogorraren arran-otsak or zear.

Gaixo zarra, ala izkutuan izkutuegi gorderik izan doguzan uts eta utsegiteen etena ete dogu?

Estutu, gerrikoa estutu, dirauskue. Erdi billoizik, eta narru gorrian be bai, moda egin daroagularik... orrenbeste bildur prakak galtzeko? Prakakaz edo praka barik, negu onetan izango dogu narruan pipil eta zuldarrik.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

UDAGOIENA

Udabarriz zuzatzen jantzia ta txorien ezkutiak izandako orritza areik oritu, beillegitu ziran; eta lurrera datoz, mava-mava.

Beste udagoienik be ba-dogu, beillegitan —ala beillegikeri?— aundia azaltzen dauskuna: gaitediaren itsukeria!

Pelipitoen itz-samur eta koipetsuak, samazintzurtean beera errez daroaz, eta barruratu ezker bein, naitza naskagavri izan eta ok-egitea nai, «txaketero» agertzearen lotsakizunak eragirik-edo... gurago dabe akerven artean amorruez bizi, aitaran artaldera anaiakana biurtzea baiño.

Indarra ta osasuna, asko ikasiak eta jakitun aunditzat burua daukienak dira, lehen tximeldu, beillegitu, igartu ta Felipe-ren su-egur egiten diranak: proletalgo, kapitalistalgo, sozialtalgo, comunistalgo... Txanpatalgoz beteko «auto flamanean» ara ta orra ihilliz bizi diranen morroi gixajoak.

Izan daithe bakoitza gorri naitz zuri, edo orlegi; beti be, baiña, Erriaren burpillean, txirritkan loturik. Izan gaitazan ba, aurrerakotak, baiña ifongo erbesteko buxtarriari lotu gabsak, gus soloarentzat ongarri eta norbera baiño beragoko otxeintzatik bizi dan anal apalarentzat skintzetan azkarrak.

Mendiak, sakonak, tontorrak eta makurrak lurraren azalean, eta gizasemeetan ezbardintasuna beti izan da, eta izango, baiña jo dagigun aurrera al doguna eskuratzeko, ifongo arrotz erbestekoari norberaren burua ta Erria saldu barik. Kontuz bada, zti-ontzian oziña damoskunakaz.

ARGAZKIA

Oraín 53-54 bat urte Iurre izan zan aldi artako umeak agiri dira bertan. 74 guztira, eta Olabarri'ko «maisu» erdian, Izango eban zeregitik!

Ume erreiktatik oraingoetara ba-da zulo ta tartarik. Izenez, danok gitan... erdelidun; izatez ostera erderaren kutsurik gabeko suskaldun utsak. Oraingoak izenez aundi... izanez txiki. Amaren gona zarriz egirik harteratxo sorbaldatik dindilliz, ikastekorik giti barruan eta sudurreko dindiriak kentzeko eskuiko eskumuturra ta ezkerreko eskulepoa besterik ez. Oraingoak baiño aundikeri gitsiagos bizi gitan, baiña azkago ba.

Eman argazkiko bateuen izenak: Jose Zubiato, Gezala'koa, J. Txirri, Padria Txato ta Luziano, Plaza Zarrá'koak, Anton eta Antxio Iriondo, Zakari, Jose M. Zestero, Floren Egia, B. Ansola ta P. Antonio —Atimintze—. T. Mukurve, B. Urkijo, Olabarri'tik Bustintza iru anat. P. Larri-naga, Txutxurrio ta abar.

Arratia

Ibilli, arakatu, eta azterketa sakonak zeatz egiñok, Iñaki Linazasoroko'k argitaratu ekarrirako «Los Caserios de Guipúzcoa» idazkera samur eta gozoz egiña, pozarren irakurten doguzan orriktakoa izanik, barru-barrena garrastu daust.

Konturik egin izan ezstodan arren... % 20'en bat nekazari-etxe gitxiago ditu Gipuzkoa'k gudaldia izan geroztik. Ez dago Bizkaí'ari buruzko barririk, baiña emen ere, ango gaixo berbera izango, ezpairik gabe.

Bertanbera laga ta itxitako euskal-sendiñen aterpe ta bizilekuctan, eguno geiagotan, ez dogu gurazo gazte, ume barri ta gaztain-zimitzeko seaskarik ikusi al izango; sudur me ta makurdun aitonik, aititarik, okotz luzedun amonik, amamarik, labeko surik...

Buztin-lurrak an; elkorrak, legorrak eta gogorrak emen. Aldapatsuak, erriburutik urrun, bide egokirik eza, etxe zartuan maizter... eta bizibide erosoagoren egarriak eragiñik-edo, illuna da basarriaren etorkizuna, eta euskal-kabi, abiarren geroa, baltza.

Tamalgarria benetan, egi-egitan, goialdeak eta ain goi ez diran baso-magaletako biztanleak arralapadan jatsirik erriburuñetan moltzotzera. Gure arbaso edo aurretikoñen izerdi ta ogi izaniko solo, landa ta baratx, baso ta olan biurtzen ikustea.

Berezkoa dau gizonak, edozein abere naiz piztik, txarretik onera ta onetik obeagora garoazan burpil-txirrikariari jarraitzea, baiña bizikera ona ta eroso-tua bittatze ta aurkitubear onetan, ez ete-dogu gero, gure buruarentzat urkamendia egingo?

Ba-dira baiña, nekazariak, oiñetako dizdiratsa ta samatik arranakin uri ta erri aundiñetako txindurri-bizikera baiño sorlekuko abarkak oiñetan naiago dabezanak.

Egin begiratu bat Zeberio'ko Undurraga anzuneari, eta ikusi. Goitik bera ta betik gora barriztutako etxeak, inguruak lorategiz apainduak. Buztarri, arran, zintzarri ta besterik, orma ta sapaian pitxitzat dindilliz, egunean egungo alogera fabrikaren batean, baiña esne, barazki, kukumixo, oillo, arrautz eta bizileku baketsua Undurraga'n. Gorbale'ko beleak Gorbaie maite!

Beste begiraka bat Artaun'erantz, eta antxe izango jildo beargin zolia, etxe zarra ipurdiz gora lurrera eratsi dauan leku artan bertan, bizileku barria eragi edo jasoten. Eta Linatxo emazte onak zartzarorako pozgarriztat ekarrirako dautson ume barriagaz, goi aretako intzaurpeetan emongo ditu, nasai eta baketsu, Gorbeia'ko gurutzea beti agirian eta Dima'ri goitik bera begiraturik, bizitza ontako egunak. Atzarte'ko auztarentzat erbarrena arrotz!

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

BAKEA

Barruko barren sakona nasaitzen dauskun ao-beteko itz samurra. Otoitza, biotzberea, ederra, mazala... Egunero esan eta entzuten dogun itz gozo au, lau aizetara zabaldua izatez, zer nolakoa danik bein bere jakingo ete dogu? Berak dauan esanaia osoturik eta gizondurik iñoizkoen baten bai? Bake-kukururururik aundienak entzunik doguzala diñosku aizearen txistuak.

Seme-alabak azirik, irabazte aundiak, bakoitza bere lekura aundiki ezkondurik, eskuartean diru beroa, osasunez ondo... Au dok, au bake santua!, iñoenak, ez ete-dabe otoz-otozko besterantzakoen bat izango?

Zorroztu entzumena. Zabaldu begiak eta ikusmena luzetu Asia'raño, Aprika'ra, aruntzago naiz onuntzago... edonungo lekura; eta erriak alkar ilten ikusi al izango doguz. Dirundun gizon eta alkartcak, eta diruz eta ondasuncz bete ezin diran laterri indartsuak izkullugintzan, bakearen izencan. Erri goseti ta atzeratuai saltzen. Iñoen lepotik norbera ondo biziteko errialde urrutietan guda-suak biztu, txingarrak berotu ta abar.

An lerkaiak eta emen tiro. Maltzurkeri edo tranpazko, baita indarrezko lapurretak be egunetik egunera ugaritzen... gosea ta ezin-egona egoak zabalduagotzen. Politikazko arazodun gizakiz espetxeak samaraiño bete-bañik. Langille apal eta nagusi altsuen arteko aditu ezñiak arantz-onantz, eperdizorrotz.

Aburu edo eritxiak, entzunak eta ikusikorik asko, eskubiderik ez esateko indarke-rizko arrazoiak burua jasorik daukan errialdeetan. Geikerizko tripekadaz itorik eta edariz erreta, batzuk; beste batzuk ostera, gosearen goscz sayestartea ikol, belarriak zurizka ta buru makur, beti bean.

Eleizkizunetan be, eskubide ezbardñiak: batzuntzat aundi ta zabalak, bestentzat txiki mirrizkak. Odolaren gorriz eta eriotzaren baltzez illunduak izandako garaipen-urteurrennetan, indardun baldin ba'gara, turutasoiñuzko mezea izango dogu eleizarik, txadonik ospetsuenean. Indarge ta aspiratuak barriz, naiko oztopo ta zeregin korupcko izkutan be, zeruari otoiak egitean.

Guda-gertakizunetarako kolkokada dirutzak. Ikastola, ikasketa ta urnea gizontzeka...

Lurraren zilborra sutan dogu. Bake «santua» azken-arnasctan. Gizona gizonari banderilla sartzen, Euskerea, batu bearraren bearez, zeinbat zatitan? Bakea non?

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Udarra joan zan, udagoiena urtetan ito-baiñik, ate-joten dogun negua aspaldikoetan gorriena izango ete-danaren surrumurru baltzak edonundik. Baltza dan guxtia baiña, ez da illuna, ituna, negar-bide ta begi-tanta.

Odoloste, estebeltza izenez eta izatez baltza dan arren, zilbor ikolduentzat bai, bera lakorik, alai eta pozgarririk, besterik zer? Bi aldizko odolostegintzan agertu dauskun esku ona, egingo dituanetan galduko ez ba'leu, Arzanda'ko Anton Tartzan'ek, Bizkaí'ko txapela buruan izango dau.

Itxi daiguzan baiña, oraingoz, odolostelurrinak alde batera, eta ekin dagiodan mataza berri batetik ari egiten. Lentsagoan izan genduan solas-izketa edo barriketaldirik bidea urratu, eta etorriko dan udarako lanak garbitzea egiten.

Makallo, sukalki, arrautzopil, marmitako, talogintzak... sabel-jaiak!

Arantsazu'n, San Justo'n eta Iurre'ko makallo-leiaketa jaian, alderdikeri ta tranparik ikusiak gozuez.

Arantsazu'ko leiaketan gizon eskondurak bakarrik izan ziran txastatzaille, probatzaille. Etxean aginpide gitsidun senarrakaz, aurretiz erabagirik egoan tranpa egitea. Eta egin zan, etxeoandrak esku... utsik itzirik. Gure etxeoandre kiritsuak arraioka, sentallaka ta... kabuenka asarrez barriro ikusi ta entzutca baiño, txastakerea erabarritzea guxtiontzat obe.

Zeanuri'ko Ozerin-mendi inguruan, San Justo'n, esturik eta larririk ibilli zan Maskillu adiskidea be, eskuan cukan etxean erreko ogi ederra ixil-mixilka txastatzalleari zelan deabru emon etzekialarik. Irugarren saridun egin zan. Ogirik izan ez ba'zan... zer?

Aldi baten S. Arana, ta aspaldiz M. Oreja izena daraman Iurre'ko plaza sarrean bai ikusi genduala untzea ondo jo ta sartzen, gure adiskide zar Landajo.

Landajo'k, begi askoren aurrean egin ebana gustis ondo egiña ez egoala eritxita edo, zelan edo alan, berak jakingo nolán, goizean gertaturik etxean eukan erratillukada ederra maiaren ganean jarri... ta lenengo saria!

Aspalditxo onetan lau aiseak dabilkiguz artegarik eta ipur-dantzari. Pipertuta. Ez ute ba, baratz gaixtotuko piperrak piperrago egin-asnotan ari naizala.

Egiñak egiñik dagoz, esanak parkatu; eta i, Landajo, guzur ta egi nasturik ikustean ez adi larritu.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

BEKAITZA TA EKAITZA

Erdera-cuskerazko oreka egin, eta erdi-erretirik erdi-gordin, amaikatxo itz ganorabako esan ta entzuten dogu egun bakoitzaren buran. Pitcan-mitean.

Erdel-iturriko itz ugaritasun aindi-andiegian, gura itxitasun eta oillo izateagaitik betirako itorik ondatu ez dagigusan Aitor'en izkuntzaren itzik asko, gipuskoar cuskerazale jatorrak ilean sei itz ez dakinari irakesti eta dakiana esatera oiturazoten asirik doguz. Ba-dogu Arratia'n be garbitasun, oituratze ta ikas-bear goririk.

Arlo onen asieran ikusten doguzan «bekaitza» ta «ekaitza»ren esangurca dakienak senbat oillasko arrotxo Arratia'n? Eta erderaz jairi isan ba'genduzan —envidia, temporal— senbat oillanda dotore cuskerara biurtzeko gai?

Aiduratu gaitzean bada, ez dakiguna ikasten eta dakiguna oiturara ekarten.

«PROLETARGOA»

Gizon eta senitarte beartsuen, ez eukien, ondasun gabeen gizartea. «Kapitalgoa»; diru ta ondasun upel silbor-andia, langille apalaren izerdi-ontzia; oben, lotsabakokeri ta makurkeri nagusien jabetza madarikatua. Eta «kapitalgoa»tzaz aitatu ditudan itzak esaten eta entzuten oituak, zer ete gara? Nolakoak?

Gora begiratu, aoa zabaldu, arrantsa dagigu. Eta egin bear doguzanak dira, izan be. Baña bein da bider, milla bider madarikatu izan dogun «kapitalgoaren» burdira igon gurarik gabiltzaz. Madarikatu ta gorrotanen mailan ezarri nai dogu. Dirurik asko ta ondasun andidunen andikerian bisi gura dogu. Zerk damosku egarri au? Bekaitzetik ziur asko.

Bagiratu, espabere, narrugorri atzo, ta gaur lantokitzoren bateko jabe ta langilleren batsun nagusi izatea eskuratu dabena. Atzo, eukidunari gorroto; esekuari gaur, orkonpon!

Eta umetatik gizonduartean ikasketa andiak egin, mingain luzeakin ondasungabeak goraidu... eta ikastekoak ikasi, zuurtu, gizondu, ta aitatzio ondasuntsuaren lantokian naiz ogibidean aitaren kide edo beralako nagusi egin izan dan sehoritoak, zer dirausku? Or konpon, onck ere. Eta emen dogu egon-esiña, dantsa-pipertua, bekaitzaren seme ekaitza.

Bekaitza itsutu eta ekaitza baretuteko, zer egin?

Goi-mailletako eukidunai begira marru ta amorru-negar gutxiago. Aurrera begira jokatu. Obearen billa jarraitu. Eta amesnuten doguzan ondasuntza zabal eta dirutza andiak eskuratzetik izango ba'gendu, bean eta atsean esiñak jota gelditu diranai, beatzak zapaldu bearrean, eskua luxetu.

ERIOTZEA

Gaur egungo aurrerapenaren aurrerapenes eta obeto bizibearrez bildurgarri biurtu doguzan bideetan, bereak eta boat egiten diardu eriotzaren ayotz makur zorrotzak.

Makiña bat dantsa-leiaketetan ainbat garaikur irabaxia, eta amaikatxo jairi bizi alaitua eskeindutakoa pandero-otsez, bizi izan dan inguru-urbillan jo-ta-eroan dauku bideetan dogun aizkora anker biotzgabeak. Garakoi'ko P., Txato. (G. b.).

Illeta-elaizkizunera ta azkenagurra egitera joaterik izan ez genduan lankide sar eta aunitz adiskide, AGUR onen bitartekotasunez, Bilbao-Zautoa'tarren atsekabe baltzean lagun gara.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

GABON - ZUGATZA

Susterrez sakondu, errez ugaritu, Europa'ko ipartarren oitorea etxe-apaingarriztat ar-turik dogu.

Euskaldunen asmakizuneko oitura ez dan arren, polita dalako-edo, ate nagusia alderik alde zabaldu dautsagu. Etxeko egin dogu.

Oraindik oraintsu, Eguberri-gabon aizea pozka asirik egoala, sendi ezagun baten etxean nintzan. Etxeko-andre amak eta bi seme mo-roskotek abegi onez artu ninduen.

Isketa barritsuaren ekiñean, aspalditik da-torkigun bizi-garestitzeari ikutuka ta Erria'ren egocera sakondu eroanez, eguberri-gabon zu-gatza ikustera eroan ninduen. Zugatza ez zan a, pitxia baiño pitxiagoa irudian. Mutillak gaur-gaurkoak, «progre-modakoak», ezeukia-ren gose ta Erria'ren negarra itzean-mitzean aitatzen daberen misiolarien artekoak. Ainbat etxe, lutu baltz-baltzez dirala-ta, eleizetan, ausotegietan, plaza naiz beste lekuren bat-zuetan artarako naiz ortarako egiten doguzan jaien arerio zorrotzak.

Gabon-zugatza pitxiak baiña, ez eukan argi illunik, dindilli-zapi baltzik... orri artean ne-gar malkorik, Belen'go Ume ta sorkaldeko izarrik. Arasa aundia ostera, jatekoz eta edatekoz samaraifio bete-beterik. Gabon-jaietan izango ete da, etxe orretan, gose diranakaz gogoratzerik, lutu ta negar girorik? Eta urte-zarraren azken orduak eta barriaren jayotzea ospatzera kitarradun lagunak datorkiezanean, zer izango?

Lendik be ezagutzen doguz txistu, alboka, abesti, dantzaketak eta euskal-jaiak ezere-stuten alak eta host egin geroztik, beste jai batzuetara esku-artzera arro-arrorik joan di-ranak. Gureak diran jaiak makillatu bearrean, zergaitik ez ete dira txirrindulari, ostikolari ta ukabilketa jaiari uts egiten arduratzen?

Dirala 35'en bat urtez onantz, gure soñu, dantzak, kirol ta abarrik izan ez ba'gendu, Erria'ren illun baltza andiagoa izango gen-duan, ziur askorik.

* * *

Arratia'n, zer barri? Taloak, morokilla ta odolosteak ugari!

Eta YURRE'ri nondik datorkie bere izo-na? Justo Garate jaunaren esanetik: IBI ta URRE'tik.

* * *

Gabon ZORIONTSUA irakurle danoi. Eta sorkaldetik agiri dan argi gozo, bigun,

Itzarontpensuak lagun begioe samin astumaren nekepean bizi diran Erri ta sendia!

LANDAJUELA'TAR A

Arratia

GUDAKETEA.—Erri biren edo geiagoren arteko amorrusko erasoak noiz amaitzen dan? Egunen joanean eta urteen etorrix, alde batekoen eta beste-koen indar eta eraso-aldialde barden samarrak izatean, itunbenen bat-edo egiten dabe, eta alian amaitu izan dira aibat guda.

Beste batzuek ostera, ez dira bukaera edo azken bardiñekoak izaten. Indartsua ta indarrea erasoan dabiltzazanean, aundialde ez dau itunbenik nai izaten. Su-tagarurrera jotzen dau. Txikia barriz igelka, atzeraka, ezetariko eskubideen itzaropen barik; lurra jo ta soritzarreko ekaitz gordiñen morroi errukarria izateraiño.

Indarra indarkeri biartzzen dan errian, txiki indarreak belarriak apaldu, izillik egon eta ganera datorlekion gustiari amen egin bearra izango dau.

Era onetan, itunbenik barik amaitzen diren gudaldialde, egunen baten barrira asteko itxoiñaldi ta arnasa artzea besterik ez da izaten. Eta bakea barriz... asal ederdunugar barruz usteldua lakoxea. Eleiz-dorreetako ezkillen, karpaien diabillo-daubalanan, irabazleai omenaldi ta gorazarreak, jabe barrien ikurriñak, gorak eta tsaloak... aspiratuen negar-maliko mingotsak. Guda ez dago amaiturik. Bake itxurazko loan dago, ta autspeko tsingarra barriz, belauñaldi barrisi siriña ta burrukara delka.

Auzokoaren multzurkeri makurrez etzeko nagusitasuna galdu daben errialdeetan, askatasunerako bide ertzetan, aberri-illintiak su-ta-letan.

Es daukanak daukanari, eta berea galdu daukanak aurkitu daukanari bein eta bider egindako eskariak ukatzetik biztuten dira, itxoiñaldi neketsuan bake itxuraz autspean izan diren guda-txingar eta aberri-illintiak.

Buruan sortu geroztik, biotzean azi ta gizenzen diren asmo ta erriak lagunarteetan azaltzeko eskubiderik ez daben errialdean, txingar edo illinti, beti izango armin eta kekatu, keetan.

Ba-dogu erririk, arrotzaren eskuetan antziña batetik. Or, adibidez, Irlanda, erbestekoan espatalde aibat bider zultua, gurasoan suakin barrira biztuta. An doguz Israel eta bere auzokoan arteko itxoiñaldi ta arnasa-barritzeak, baiña ez barrien barriz barrisi asteko, beñola-koari ekiteko baiño.

Noiz amaitu ta bukatuten ete dira guda? Erriaren barruakin edo kontzientziakin erbestekoa jabetzean.

Arratia

Egun on zuri irakurle, erriari zuzentzauneko egoera obesa lekarkion isatearen bila lanean diardusun orri. Birkortu bitez lozorroan zurrunka dagosanak. Itxartu, jagi, askartu begi bere burua, Erria'ren gogo arima, etxeko ta erbesteko aisc nastuaren surrunbilloan arantz-onantz, noraezan dabilanak.

Urte barrian gagoz, arri labanaren ganean ditu oñak, arria bera bere aldats erripatsuan, zeartsuan. Baiña bizi gara oraindik. Zerraren aieran lagun ginduzan zenbaitek ezin esan anbesterik.

Urtic zarraren azken mailletan galditu jakuzan, arnasile gabe, Luki Artetxea, Espeleta Sabiñe, Nieves Eduarne Beobide. Lenengo biak bilbotarrak, edo an bizi izan siranak beintzat. Artetxe, Erria'ren alderik alderako zotaska zabalean, izan dauan isate gustian, euskal-goldeari indarka, larre sasitsuak garilur biurtzen, gaixoarentzat osaki bila... egiñalean.

Sabiñe'ren lanik bereziena, euskerea indarbarritzeta. Euskaldun txepelai euskal-baratzera daitu, ekarri, zaletasuna tsertatzea. Abar igartuak agiri ditun zugatzari kimu barria, azal ta mamín, bat egitea.

Nieves Eduarne Beobide, Bilbo'n bizi izan dan zeanuritar andratko solia. Latsko base-riko —Arteaga'n— Martin zanaaren alar-guna, bost seme-alabaren ama arduratsua. Eri-bidetik dabilkigun AGUR onen arpidadun sarrenetarikoa, euskal-irakurle gogoa. Gaztaroan askorik ikasia ez, baiña Erria'ren bizkarrean aspaldiz dogun suldar mihberearen serakaz sakonki arduratsen sana bai. Bai orixe!

Goian begoz, sarretik barrirako subia igaroterik izan ez daban iru aberkideak, goizago joan siranen baratz xeriontsuan. Artetxe'tar, Espeleta'tar eta bost anai-arreba uneaurreari samin-agurrik biotzetikoena.

" " "

Gabon-Eguberri auzora urrcratzean, amaika urtetan ikusi izan dogu negua, Iparretik Egorunts bideak betean. Eta txori egaberek landetan. Gau ilunean galdurrik, ega nekezan, pio errukitsuzko negarretan, argiaren bila ta hurreratu guran ibiltan diran txori orcitakorik ikusi ez entsun ez doguzan arren, begu ondalkiña gogorra izan daiteke; baiña bildurra, ikarasko bildurra, jato-barria dan urte onek damosku.

Eta oñe amalokeak klu-ta-ko, larrialdi urdurian, keekaz dirautse txita umeai, garría ututu ta gertu egoteko.

Garriz estuak garenontseat, burua makur eta belarriak apal aspaldiz dogusanontseat, zotako ta nolako urtea izango ete-da? Baikeor eta itzaropentsu, sorkaldeko eguskiaren begi-ta, auzo-gar aurrera!

" " "

Txarria ala sekorra? Axi, ii, apatxak sendu, azala garbitu, barrua ustu, 28 arrea smon ditun tsarritsarrazaz Bizkaia es esik, Gipuzkoa ta Euskalerra osoa ere kikildu. Ilunbe'ko basetxe zarra urdai, urdaspiko ta lukainkaz goraiño heterik dagon arren, oraingo beskatillak txarrikia baiño tsitsardiña-angulak nalago; labeko suaren kea baiño, kebela-rarcna; ur gardena baiño, uiski gogorra... Eta antse dagoz, basetxea utsik eta Uria mutizar kirtan egiñik.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

IURRE

Andra Mari'ren txadon edo eleizeak berokia, jesarleku barriak eta beste zeren batzuen barrizte bearra izanik, araso zeregintsu au buruturik ikusi al izateko, ortarako osotu izan dan bartzordearen idazkiak, errian bizi ez diran ainbat seme-alaben atxetara eldu dira, iritxi dira, diru-laguntasuna eskatzera.

Bear daunak bear dau-ta, batzordearen asmo on eta eskari apalari uko egingo dautsan Iurre'ko somerik, izango danik ez dogu uste.

Andra Mari'ren eleizan bateatu ta bere itzalean axi giñanok, eleizearenak ba'gara, eta bertan bateatuak izan giñanona txadona, at-rpe artan guztiok izan bear genduke, eskubidez, bardintsu.

Gure mendietan naiz aruntzago, alde batean naiz bestean il ziranen oroimenez burua itzalaz makurturik, ildakoen anat-arroba, sendiko ta erri-kideren batzuketaz izan dodan izketak eragiñiko biotz-bultzadak eta gogo onez, erritarren eta batzordearen barren-arrari —kontzientziari— zuzentasunaren eskea egitera natorkizue.

Egin ziranak egiñik dagoz-eta, begoz aspaldiz dagozan lekuan. Baiña, jaunok!, ez al ziran ba, Alutxa, Soloeta, Urkidi, Ogarra, Altzibar, Zautua, Urkijo... Iurre'ko txadoncan bateatuak, kris-tautuak, Jainkoa'ren semeak?

Ipiñi daigun bada bularrean eskua, aztertu barrua; eta biotzak taupadak dirauskun erantzuna ekarri argitara. Batzorde, eleiztar eta erriaren erantzunaren begira gara.

* * *

Astegun bakoitzaren zortzi lan-orduak geienentzat luzeak eta astunak. Jaiegun eta udako oporraldiak laburrak. Urtearen amabi zankadak motzak, batez bere adin batera iritxi edo eldu geroztik. Bazearen ibilkeraz leunki, bigun-bigunik datorkiguzan urteak, uso egazlaria baiña aisago, errezo, azkarrago doakiguz gu oartu, konturatu gabe. Oraingo axi-barri oni be, jan dautsagu amabi zatietatik bat; berak bere, egin dautsku olakoren bat. Eta motz-laburra izango dalarik, sagarretik eta matsetik ardua ateraten dogun neurrian, zeozzer onurakor atera ta kendu bear geuskio, gure izatea berbiztu ta erriaren odola barriztatzeke.

Nondik eta zerekin axi: Sukaldetik! Erri-egutegi atseginkorakin sukaldea edertu, egunean eguneroko orria irakurtzeaz ez aspertu, neketu. Ezpanetan bits eta andur erriko gartsu agertu, euskal aldizkari ta beste zeri larritasun larrian bizi dirala jakin eta erdera osasuntsuari bi-iru milla lauerleko emotea... bits eta andurrezko lozorroan bizi diran zentzuna. Ea ba, begietan dogun lausoa osatuten dogun, urte ontan.

Gudaritzan, ezkontzaz naiz beste zeregiñen batzuekatik etxetik eta erriatik urrutian diran sende ta aizkideak Aitor'en izkuntzan idatzi. Eta euskal-jaietan entzutez, ikustez, egitez esku ar-

teaz dogotean, ezarria, billetea, omenketa, publikua, bez-artifiziala, espetakuloa, manifestazioa, inguriantza... o euskeraz eraten ikasi. Iiz zatarrak bez jaink atsitu besterik ez dogu egiten.

LANDAJUELA TAR A.

Arratia

Omen aurrekoan esateko neurtasan zozokeri dauak esateko bear neban leku-rik ezagaitik, omen nas burrito ere lengo aririk.

Lantegi ta saltoki-deadetakoa atchuruetan «hortaliza, pescaderia, libreria, farmacia, carniceria, almaceda, joyeria» ta alakoak, bakoitzak bere ogiaren izena, noiz arte? Asi gaitesan eraintse, aintzat lehen obe, «Bavaskiak, Arrainduna, Idastegia, Oskainak, Aragitogia, Biltegia, Bistegia» ta abar, euskera-renganako begiramenaz euskal-sena agertzen.

" " "

Lenengo entsun eta esaten dogun izenak, itzak eta serak, aguro beraganatzen gaitu, ta gure sentzuna beraganatu. Ekubilletan asi zanean Urtain, morrosko auzirik eta morrosko emendirik, esaten asi sira eguzkerokoak ere. Morrosko itzak ba, auzera artu entsun «Chicarron» edo olakoren batesi, eta morrosko itza Madrid'en ere, gaur egun, parra-parra ta sabal dabil. «Chicarron» esateari omen ba'leutse... euskaldun askorentzat «chikarroya» izango san ziurki. Oiturak eta ekandunak lege bihurtzen dira. Eta legea, gogo onex edo txarrez, bete egiten dogu, gaitenok.

" " "

Lorketan, eraman-ekarran dabilkiguzua gurdien atzetan, kamioietan, ere ba-dogu zer nova aldaturik. Bidez bide, erria, batetik bestera buadi ibiltarietan euskerarik izango ete dogu ikusterik? Noiz? Baiña, NOIZ?

Erderea baiña euskera astunago? Euskeragaz gasolina gelago erre-beurra? Olan ba'da... omen lastan kutunak erdezeri ta gorantzak arabitarrak. Bete gaitesan ardaua, «Euskara jurgi adi plazar» abestu, indartsu, ta gousen mingerutzualkaz lotara.

" " "

Eta udaldiagaz batean erriburuetako jai-nagusiak urbiltzean, uzeratzean, se-lako iragarrietan agertuko ete dira arratiaz aberetsuak, itxontsi buruaririk? Itzez eta hitzez, berbas eta ledez... erri-ziletasunik aundienak. Baiña iragarriak egiteko garaia, ordun datorligunean... gurasu eta bestetar, auzo ta emengo, polito alkatzen gara ikastitio, liburutxo batean, daukaguna azaldu ta eskaintzen gastelerazko ikuntze mutagarrian. Gora «gure gutasala»... eta bestetarrik!

Urte, au oñetatik burusa, eskeindu euskererari, oso-osorik.

" " "

Odolosteak. Odolki-txapelketea anolatu ta egiten asi gitanetik, negu onetan, irugarren urtea bete da. Bost erri-tako atzekoandre langille apa izan dira oraingoan esku artu dabenaik. Maiko eta dastari-porbatzaille, gizonexko bi ta emakume bi: Zornotza, Dima, Iurre ta Bilbo'ko.

Usterik aundien eta osoena Artxanda'ko Tartzan'en geunkan. Azken ordunak baiña, otos-otoun, Zeberio'tik bialdurikoak jaso genduzan, eta negu onetako

estebaltzen, odolosten txapela Zeberio'k etxeratu.

Maiko ziranen erabagiak emen: 1. Zeberio'ko Leonor Undarraga'koa.—2. Artxanda'ko Tartzan.—3. Zornotza'ko Euba'n Etxebarri baserrian bizi dan Juli, dimatarra.

Saritu ta saritu gabeai eskerrik bioz-korrenak AGUR onetatik.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

GROA (aron).—Euskal-abeslarien bazuk haakal-batzarren bat izan ebela (xutela)-ta, maiz aron igurua izan zan euskal-giroari buruz, goramen sundiak entzun nituan orain alabat egun.

Ota, beroa naiz legorra; bustia, alako naiz olakoa, giroa beti izango giro (aro), eta basakal-aldi aratan izan zana, eusko-muñetan errotua ziurrik asko. Baiña eguskiaren argitan dieldiz dagian zer gustia urrea ez delarik, gora ta txalo egin baiño len, giro-neuekñari begira-beak eleuskiagu kaltetik ekarriko.

* * *

Lezama'tik gora Bilbo'ko Santo Domingo mendirantz nifoiata, euskal-abesti, talata, lezintziak eta ijial entzun nituan goiko landa batean. Uzeratu nintzan bertaraino... eta bi margo (kolore) dun ilurria aundia taketean gora jasoten ari ziran. GROA zan a ere, Non ete-ziran baiña, an ziranen gogo eta biotzak?

* * *

Oiz menditik nentorran, Ajuria'tik beira. Bitzabalaren basterrean berebiltzkoa, eta berebillean gure lur onen xaspi errialdeetako ikurrak eta EUSKERAZ EGIN eukan txapela, dindilikka. Euskal-giroz gurezka zegoan berebiltze aron jabea, samoratar txapelokerra zan.

* * *

Beste beira (Bilbo'n) txakurren aurrean estu ta larritasunez dabillan erbia lez, marro bat edo beste egitalk, Arriaga'n aterpetu nintzan makil-zaparradari igesgitalk. Inguru uretako makil-ots eta iskanbillari begira ziranen artean, neu bete leku egin eta, ondoren neukan morroskoak eskuan eukan giltza-txortan (xaspiak bato) ikusi geroz arnasaldi barri bat izan neban. Baiña laster estu-arraindu nintzan, eta aguro anka-egin ere bai. Erritar soñekoz jauntzi-tik ihilten diran ertzain bi ziran.

Dieldiz dagian gustia ez da urrea ta ikatsarria.

* * *

Abadiño'ko Sanblasak, Agate deuna, txitsiburduntzi ta basokoipetsu, Aratuste edo Inauteri eta otsail onen gauak luzeenak joan dira. Eta udaberri-lore goiztarrak edonon azaldu.

Txitsiburduntzi edo basokoipetsu egiteko arrotse, uedai, uedaspilko ta lukainak izan dira, orain arte, janaririk berezianak. Baiña Arantzazu'ko lau-bost andrak, isil-mixilla, etzekoipetsu egin dabe; uedai odes oillasko erren, eta ardanaren lekuan txanpana. Edanontziari eperdian xutia egin eta... kardantziaria baiño kantariago. Oa dagioela!

* * *

Bilbo'ko etxateetan Agate-abesbatzak ugari. On-onak ziran batzuk, obeak beste batzuk. Baiña obeonen artean oneak, eta begikoenak, oillandax eta morroskoz osaturiko Arratiar Abesbatza. Ikuskizun eta entzungarritik ederrena San Anton'en eskeindu euskuen jaupa

(mesa) ta Atxuri'ko dantzaldi bizi-alata, «Agur Jaunak» abestu ondoren egin ebena (zutena). Gora Arrati'ko zekor txikia! Eta 140 kiloko Joanpe andia.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Joan ziran, ba doakuz... urrengo gu, azken-ondakiñok.

Orain ogeitamarren bat urte Bilbo'ko nasa (portuan) ezagutu nituan arratiar, txorierritar, mungitar eta zenbat lekutako basolangille, areitz-garrastak lakoxe gizontoak, datorkidaz gogora. Morrosko ederrak, jan-edanera oituak, indarra tuterrez, lan gogorrera eziak, lanaren lanaz zailduak.

Aldi motz (labur) baten buruan, areitako iru arratiar joan iakuz, borbor irakiten ari dan lur itzillutsu onetatik, betikotasun baketsura: Artaratz, Garakoi'ko txatua, G. Urkidi oraintsuen (G. Bz.).

Eguzkitan naitz euritan gizonak ziran atek lanean, ez azken urte onetan andik, ortik, edonondik azaldutako, agertutako garrime, atzez estu, ulu-bizar utsak.

Bizkarra urraturik, aragi bizian, eundik gora kilotako zorroa gansen maillatan bera ta gora egun guztian, bizitzako uterik geienak.

Lengoen indarra garri-besoetan. Oraingoena bizarrean, ulean... mingaitzean eta belarri zuloetako zimaurtegi edo sastegian.

Mungi-Arrati-Txorierrit'ko morroskodia igartu zan, arein neke-lagunak azken-lorean... 70-80 kiloko zorroari bizkarra eskeintzeko gai dan gizonik ez da agiri Bilbo'ko ibai zikiñaren ertzean. Zarrak zartzarogatik, eta gazte barri «protestalariak» bigun eta samurrak diralarik... bearko dogu tramakulurik, makiñarik, lanerako erreztasunik, («fuzilitaterik»).

* * *

Erriktarik (politikarik) ifioiz eta ifion eze-goala usterik-edo... ala usteazo nairik?, aspalditxo ontan ba-dogu, erriarazoari buruz, zirimirrizko esanbearririk. Ezkertar eta eskumatar katoliku. Batzuek txinatarren ugoloa (arroza) nai, bestetzuek ukranitar menperatuen lurretik Rusia'k atxeratsen dauan garia. Erri-zaleak eta erri-saltzallek. Alako ta olako karlatar eta bestetariko besterik.

Itxi daigun baiña, gaurkoarren, erriarazo politikua alde batera, eta jo dezagun (daigun) zerrurako hidedetan gora.

Kristau-erlejiñoak, gaur-egun, zenbat doguz?

Egun gitxi batzuen buruan (barruan) bilbotar goizollanda bi lenengo, eta muxikar gizonetzko bat urrengo, izan dira gure artean. Mingaitzak koipetsu ta laban, Biblia eskuan, bakoitza bere erako Krisio'rentzat arima barriak erosten. Itzontzia bete-beterik eta eskutsik agertu ziran.

Egun batzuk geroago erriz erri dabilkigun ondarrutar bat, euskaldun gartsua. Itzetan txiki ta emoten aundi. Eskerrak, ondarrutar eskuzabal orri, Gogoa izango dozunean barriro ere eiorri.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Isen aundiko abesbata entzungarriak izan doguz Begoña'ko Andra Mari'en tsadonean, biskaitarren Ama saildarien eleizan.

Talde bakoitza soin bat egifik bulartu, entzuleen belarriak gosatsu, eskuak tsalotsu. Iñeren estul musikifik ez zan ifion entzun.

Gauko zortziretan zazpi egunes izan dan abesti-jaiari asiera emotera, praka ta arkondara beteko arratjar osoa egin da J. José Arismendi gipuzkoar jatorra zan, 85 gizonexko lerdin eta oillandako zolis inguruturik. Bein batzuetan ziriki-miriki, bcs-tetzuetan garraski, ederto zuzendu situan 85'en estarriak.

Entzuleen esanetatik: Gogozkoen eta biotzikurik aundienduna, arratjarren «Gorbei Mendian». Onena, Bermeo, Danok-Bat, Portugalere'koa estarrian sardin asurrik bakoa. Lekeitar «Itzas-Sofua» xerutar ezta. Zuzendarietan garrantziak aundiena, 60 pospolin biurtiri alan irakasteko eskua ta eroapena izan dauan Saenz Ortuondo'k.

«Agur Jaunak asieran, «Begoña'ko Andra Mari», askenean, abesti-gosaz atera gihan.

* * *

Elcisaurrean, gaztetasan sindoak eta bizigogo suitsuak eragifik, arratjar gastedia txistu-soinuan oinarin, dantzari. Eta antxe gengozan, begira, ustaia egiten genduala, adi-adi, Danak ari ziran biskor-biskorrik, an ez zan oin-kepel, erren eta ketorik.

Nire esker-aldean lekeitar amakuma bi, begiak galdubaiifik, dantzari bakoitzaren oinetara begiraka. Onena zcin zan nire galdera (itana)ri, areik erantzun: Aurrean dabilligun mardul au eta beragoko aurpegi-biribilla. Eta «mardula» ta «biribilla», Bilbao Zautua eta Amaya Etxezarraga izan, ain zuzen be, neskatildantzari tsairoenak.

Aurrera ba, Erriagaitik eta Erriarentsat, Arratia gustia batcan, Gorbei-bizkarra ke-rekaz gorriturik ikusi arte.

* * *

Irakurten dogun baiño geiago irakurri-bearra dogu, aseri lukitari bustana ebagi al izateko. Goiz-Argi, 232'ga senbakia dot eskuan. Barri jakungarriak bere orrialdeetan.

Erri-euskeraz eta Euskera batua'n 1974'gn urtean argitaratutako liburuen kontu gca-tsak damoskuz eunekotan aterata. (Gaztaflaga'ren lana).

Irutatik bi «h» dunak zirala ifioariak xer esango orain? Zerekin estaldu belarriak?

* * *

«Orna atzean den astoari belarriak ageri» J. A. Orbegoso'ren lan mamitsua, asercin lukikeriari erantsuna. «Arrapoztua».

* * *

«Agerpen arrigarriak». Gaztaflaga'rena au ere.

Haranburu-Altuna'ren «errebelasioa», Kintana'ren Euskera idatziaren «tradizioa», Kintana'k esandako beste xer batzuk, «JA-KIN», «Vasconia», «Larresoro», Txillardegi, «Mitxelena», «Aresti», «Ukronia» eta «Krutwig» aitatsen ditu, sentzun sorrotzez, Gaztaflaga'ren luma xurrak, biskorrak.

Irakuriz itxartu. Itxartu eta lukikeriei erantsuna emoten ikasi. Gaur-egungo egitekorik beiflana dogu.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

GOIZ-ARGI 232'grn. zenbakitik nator, Aurre-Aprais'en idatz-arlotik. Aiengitz'go Agra-re'ra noakizue orain, Aurre Balendin berberaren etsaldera; Arratia'n doguzan ontzi, egasti, arrain, jantzi, txori, toki-izen, notin-izen, solo-tresna, eta baraskiz (ortuariz) burdia beterik.

Ea bada, Balendin, adiskide. Yagi eta adi, arratiarrak emen gozuz-da.

Gure errialdean «mutila» ta «oindino» entzun izan dozula-ta, arratiarrak ez dogula esaten, Txori-errian ere ez, eta Zaitegi jaunak ere ez daukala «ñ» eta «ll»rik erabiltzen?

Mutila ez, baiña «mutile» bai, esaten dogu. Bai-ta saskile, morokile, ulea ta ullea ere bai beste abarrik askoren artean. Arratia'n baiña errotsua eta aientsua da «ll»a ezazik «ñ»a ere.

Emen: Kinpullea (kipula), maskillu, ofe-tako ta soñeko. Gallao Gallaobeti eta Ellakuri. Katillu, gaztañek, itillek, ollasko ta mallu. Mallubi, noraño, miñe, baño, langille, be-llegi. Katulle, erlejiño, burutaziño ta telle. Barkilleru, matralleko, neskatille, ta kaskallu. Mozollo, motrollu, gallur, ollagor, lloba... zentallea! ta abar. Notin-izenak: Eguskaiño, Garbiño, Iñaki, Begoñe...

Egia da, baita ere, aitaturako itzik geienak beintzat (ala danak?) «i» dauke «ñ» ta «ll»ren aurrean, guk baiña, an «l» ta emen «ll», ez dogu aintzakotzat. Bakoitzak nai dauenez esaten doguz beraz, Arratia'n, nasairik eta osasuntsu biñi diran «ñ»a ta «ll»a. Txori-erriarrak eta gu... bardin antzeko; eta Zaitegi jaunak ere Aita Santiri Guatemala'tik eta Miarritze'tik egindako idatzietan, «ñ» ta «ll» biak agertzen ditu.

Aurre-Aprais Balendin adiskide mazal: Artu begidazu, arren, anakor eskeintzen dauzudan bosteko beró au. Etsaitex gogaitu. Aurrera!

* * *

Igaro dan otsaila (sezella)ren 14'grna. maiteminduen egun aundia: San Balendin.

Egun aren ordesko beste egun batean, ala bearrik-edo, gaztez inguratuko mai opa-rotsuan (ugarian) iñoiz gaztea izan dan onek ere aperdi bete leku izan eban.

Andik jan eta emendik edan, expanak kolpetu eta agiñak seatu... aunts-bizardun batek maitasun-garretan eukan labeko txin-garrak oso-osorik antxe azaldu.

Legegizon izateko ikasketak egiten ari dana zan bera, Euskalerrian Erriarentzat apaiz izateko ustetan euskerea ikasten diardu... ta andragaiagaz kutun-kutunik ebillala arrokeriz autortu.

Gona petraldunen usaiñak gizonexkoen biotzik asko agudo laster sorabiatu, baiña ludi (mundu) onetako istinga ta oxin baltzetan ura edaten gasterik gogaituko ba'litzakigu...

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Mezea amaiturik elizaurrean gen-
gozala, gizonetako gaste batek bere adi-
neko zan adiskideari: «Elezarrik asko-
tan pezeta sistria bat baiño bost ogor-
leko pozago emoten loazat emen, nato-
rren bakoitzean».

«Zietria bat» eta «bost eder» emo-
tearen ikutua agirian emen: Bakoi-
tsak, Yaunak alaxe egin ginduzan-da,
bere izate berezia dogu ibilkeran, iz-
ketan, begirakeran, irriparrean, soñean...
edozeretan.

Apaiz bat naiz bost izan altare-
inguruan, mezea meza izango, baiña
Goizpar-Ebangelioak azaltzerakoan, Kris-
to'ren estualdi ta nekeak esatean, abade
batzuetatik bestetxuetara ba-dago alde
ederrik.

Batzuek Goizpar edo Ebanjelioa ida-
tzirik dagon lexe irakurri... ta kitu,
Kristo nondik eta nora ibilli izan zan,
esan eta egin zitunnak irakurri... eta
emen ere lengoa, kitu.

Beste batzuk osteria Ebanjelioan oñia-
rriturik, eta Kristo berbera goiburu
arturik, eta Erria ta erri-araxoa ta
auziak gogoan izanik, aria egiten da-
kienak dogus; ariakin euna, eunarekin
langille apalarentzat, dirutan itorik bizi
dan nagusiarentzat, agintari ta menpe-
koarentzat, siñistodun, siñagabe ta beste
askorentzat neurri-neurriko praka ta
atorra agirikoak egiten alegiatzen dira,
gizonki ta susen, txakurrari txakur eta
usuari uso deltuaz. Emen ba, pezetearen
eta bost ogorlekoren zerak eta lerak.

* * *

Zuk arratiaz irakurle zur orrek, ez
al dozu ikusi lengo egun batez gizon-
taldetik, mendirako aldatziz garratze-
nean geldirik, ezin igonik, jatsi gura
ez-da, aurrera ta gora joteko ere bildur
antzak arturik? Nekearen nekezko aur-
pegi maskaldu eta kopet, bekoki illun-
dunik?

Eta urte au zelakoa izango ote yaku?
Garris estua ta dardar-ikaratsua, «Moda-
modakoa».

* * *

M. KOLDO'K «Argia'n azaidu, AI-
KORPE'K lau-bost aldiz irakurri eta
Goiz-Argi'n Segura'ko barrietan argita-
ratu. Emen:

«Etxe bat sutan badago eta barruan
erre arrixkuan gaste bat eta amagiarreba
zarra, ori kixkaltzen utzi eta gastea
ateratzen sayatu bear dala».

Nik ez jakin ba errenderiar adiskide
zarra amagiarreba duanik ala ez dua-
nik, baiña AIZKORPE'k esanikoa egia
balda ba'da (nik ala uste), Koldo ta
amagiarrebaren arteko art-emanetan ez-
ti gutxi alajaña!

Ba-degu amagiarrebarik, gaste al-
perrik asko baiño etxerako naiz Erria-
rentzat, onura ta etekin obea emoten
dakianik.

Eta zuok arratiaz amagiarrebok zer
diraazue? Zorrotz eta gerturik izan
birduztzia... bada-espada ere.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Alatz, mirari, milagro... «milegresia». Lenengoa itz euskalduna; bigarrena etxekotua; irugarrena erdelidun utsa ta osoa... laugarren barri-barriari bakoitzak emon begio nai dauan izena, surtzuloak atzamarrez itxirik.

«Milegresia» begipcan eta atzamarrak surtzuloetan imifirik, norbaiten bat itaungaldezka izango da bere kolkoari nondik natorren, nora noan, edo-ta zer argitu gurarik ete nabillan. Ifiondik ez nator, iñora ez noa... eta otsailla (febreroa)ren 44'garrenean daragiot au idazten («iskributzen»).

Batek edo bestek au ere galdetu izango dautso bere buruari orain ezkeroz: Baiña urtearen amabi illabetectan otsailla bera motz-laburrena izanik, zelan eta nolan daiteke ba, arratiar zozoaren zozokeri au otsaillaren 44'garren egunean idatzia izatea?

Goazen orain San Mames'go naiz Atotxa'ko landara, ikusi emengoak madridtarrekin buruz-buruz (aurka) jokutzen, eta gero, urren eguneko barrietan, batez ere galtzaille izan ba'gara... «oriundos» goitik, «oriundos» betik eta «oriundos» baster eta zulo guztietan ikusi ta entzun al izango dogu, ziur askorik. Eztabaida zaratatsu ta garrantzitsuak (?) ere bai.

Guri ere, dirutza aundidun alkarteak ostikolariekin egiten dabena berbera egin deroazkue, dirala 6-7 urte euskerearen guraso izateko aginbidea eskuratu ebien arcik: «oriundodak» ekarri.

Au da: odolez, muiñez eta izate guztiz euskal-mutil izan diran EPAIL, JORRAIL eta ORRIL edo LOREILLA'ri oiñak lotu, bastertu... il, eta ildakoen lekuetan MARTXOA, APIRILA ta MAYATZA, iru «oriundo» gaztelarrak imifiri Imifiri ere arro-arrorik, batasuna (?) egiteko bidea dogula siñestu-ara-zoten alak eta zazpi bosteko egifik.

Garagarrik edo bagillerarte euskal-illabeterik ez dogun ezker... otsaillari ekin bearko «oriundo»ekin bat ez datorrenak. Gaur ba, OTSAILLA'ren 44'garrenean diardut (nabil).

* * *

Ollanda-ollaskoz osaturiko dantzari talde barri bat sortu da Arratia'n. Ikasten, azurgiltzak biguntzen, Erriaren oitura zar eta ekandu onak berbiztuten... gogoia betean diardue, sanixidroetan Zeanuri'n azaltzeko lei gartsuz.

Irakaslea, dakiana irakasteari buru-belarri emona. Galdakao'ko Andra Mari talde ospetsuan danik bizkorrena. Larunbatetan eguerdiz Erri Irratitik Arrati'ko barriak emon eta zabaltzen daukuzan Rosa Mari txori zoliaren senar berbera. Arratiar dantzari-talde barrian izango ete dogu, irakaslearen alegiñez eta ekiñez, bera dan lako oiñarin treberik, jayotasunik izango dauanik? Orixe gura genduke!

Gura genduke, baita ere, burua ta belarroteak garbitzeko ere gaur-egun dirua bear dogu-ta, biotz oneko eskuzabal asko izatea, soñeko barriz txairo ta polit jantzirik erririk-erri ta uriz-uri joango diranean, gure erridi onen izena ta izatea entzute aundiko ta begiko egin al dagizkuezan.

Dirua, dirua eta dirua! Illentzat, bizientzat... danerako bear dogun ogia.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Diruaren urritasun edo baliorik ezatzaz eta lana gixtitzearen zerari buruz amaika barriketa eta barriketarako gairik ba-da gure artean, batez be etxekoandretan, erosketak egitera doazenenan edo-ta andik datorkuzanean.

Arratia'n esaten dogun lez esanik: gure andra ZENTALLEZ galbai txiki bat bete uretan itoko litzakiguz euren biotzeko «pelikula» deritzaion zereko zeren batzuek ikusten, edo-ta «novela» izendu ipuiñik ez ba' lebe.

Andrazkoek alde batetik eta gizonzkoek bestetik, nik ezin uste, larririk eta kezkatu bizi bearririk dogunik. Naikorik litzakigu ingurutzan gaitun ingurumarira begiratu bat egitea, zeru txiki batean bizi gara jakin al izateko. Eta bizi bere, barris, aintziña bakaldun, errege ziranak baiño bost bider obeto.

Emen doguz, etxean, andrentzat zoragarrri ta bakegille diran mintz edo pelikula ta ipuiñak. Or doguz gizonentzat be azkatasun osoz aoa sabaldu, zantzoka ta irrintsika miñera datorkuzan kirtenkeririk kirtenenak esan, gaur-egun doguzan arazorik garrantsituena burutik uxatu... ausirik beñienak aitzuarazoteko ostikoketa (fubel) landak. Lantegietako nagusi ta bekoen bat-etorri-esiñak, artu-emon sabalaz zuzendu ta baketuteko, auzitegi bereziak.

Gaiztoentsat, edo-ta gure aburu ta eritxietan bat ez diranentzat giltzapeak, eta lo nasaiki egin daigun, gu zaintzen bide, baster eta zulo danetan millaka ertzain. Lanaren lanaz lepoa makurtu, etxera bialdu eta dirurik ezaren ezitzagaitik bizi ezin diranentzat be, or doguz errukietseak. Aurrezki kutxak be or doguz, ateak sabalik, dirua pillatu al dabena delka, eta ez daukanari emoteko gerturik, errextasunik andienak bide dirala.

Gaiztoentsan osagille, osakai t'abar guttia duan (debalde). Donosti'tik etorri-jeana aisa ta zolirik egiteko berebillik askarrenak aurrean betean. Politika-azkatasuna gura dogula? Sasi gustien ganetik eta odei gustien aspitik, Madrid-aldik, oraintxe datorkigu demokrazi izendu politika-azkatasuna. Andrextxoaren izena, DEMOKRAZI. Izana... gero ikusi.

Emen aitaturiko gauzako ederrakaz eta aitatu barik itzi ditudan milla ta bosteun geiagogaz bat ez datorrenak, ez dau izango zeruan lekurik. Ni ipemurako.

* * *

Frantsi'ko egoaldetik Aprika'ra bitartean diran ainbat lekutako bake barea, otoi be-roak, abesti samur errukitsu, aingeru-ussain ta kristau-estirik ikusiak gara Aste Gurenes, tele-ikuskiñez. Aste artako egunerokoetan ostera... kukuak oso bestera kuku. Erriaren ardatzean (burtzillean) bear dauan aifia koiperik ez-edo... zeozer jazoten da.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Ibar (ala aran?) ontan andra-aizea (egoai-
zea) naiz iparrekoa, egaztiak baiño lenago-
tik betidanik garbia; mendi ta baso itzal-

tsuek damoskuen ura, osasunkorra, erridia-
ren altzo sakoneko ibaia, Gorbei magale-
tatik Lemoa'raño, oraındaño beintzat, gar-
dena.

Oraındaño bai, baiña... noiz arte irau-
ngo aizeak garbi eta, batez bere ibaiak garden?

Emen, ni, kili-kolo ta kulunka «noiz
arte» orri erantzun zuzen eta ziurrik emon
eziñik. Ez dot oraindikarren aurtengo ku-
kuaren otsik entzun, eta erleak ezti zarra
jaten izango oraındaño. Ala ere, lengo ba-
tean erleen sumurru-purruaren antzeko du-
rundua zebilkidan belerri batetik bestera.
Zera: Garbe auzotegian bogadatoki, gar-
biola, garbi-leku edo dana dalako zeran
bat egiten diarduela, (dabiltzela), «ARAN-
ZAZU» izeneko ostatu-alkarte edo bazkunak
dituan ainbat ostatuetako zer guztiak ber-
tan, Garbe'n, garbiltzeko asmoz.

Soñeko, oeko izara (maindre) ta beste-
rik garbiltzeko izango dan zer ori, aurrera-
penik gaurkoenez ornidua izango ei-da ta,
ibaiarentzat kalterik txikiarik ere ez.

Belarrondoan dabilkigun garbi-surmurrua
ez dagizkuela siki-soñu biurtu ba ta orrelan
danok bakean eta kitu.

— * * * —

GORBEA.—Gorbea ala GORBEIA ete
dogu zuzenagoa?

Areatza (Villaro)'tik gora jo eta bider-
dian, Pagomakurre'n, egiazko mendizaleen-
tzat naiz egunetarako nasaitasuna gura da-
benentzat, aterpe bikain, ostatu arrigarria
Areatza'k goi edertsu artan egin dauana.

Lekuz ederra, bakez zabala... bide ego-
kiegia berebillez bertaratu nai dabanentzat.

Bide egokiegi arek baiña mendizaleak
kezkatzen ditu; ardi, basabei eta beorrak
larritu... Bilbo'ko Artxanda'ren antzeko egin-
go ete-dan-edo, bildur piti batek artu gaitu.

Azken-urte oneitan kankailu, kirten eta
mari-mutil gangarren ugaritzea non ez!
Kirten-gangarkerietatik basabereen urritzea
letorkigu, zintzarri ta arranen ixiltzea, baso-
kiratsarentzat uri-sunda... zaputza, atsa, pu-
tza, k. k. ta bidegabekeria.

Ez dagizkuela ba, Pagomakurre'tik go-
rantz berebil-bide barririk egin. Mendia
txori, basabere, pizti ta mendizale ibiltari

jatorrena izan bite. Erbarren eta sakonak
berebildunentzat, gaste kirten kaikuentzat,
neska mari-mutil gangarrentzat, ijito-kitaru
ta ibilteko ezindurik gagozanontzat. Bakei-
txari berea, ta Jainkoa guztiona.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Udabarriko negu berandutiak goietan edurra mara-mara ta bectan aize zorrotza, gizonekoentzat añaiko egun gogorak andrazkoentzat.

Negu-mamizko egunak, negu-usaifnezko soñnekoak, neguan bazen otz oeko mandira (izara) ta etxeko txokoak.

Otzak kikildu, otzak makurtu, otzak txikitu daroa gizona; emakumea osteria edertu, arrotu, azi eginda negu-udabarriko edurte, kazkabar-txingor, izotz eta leiekin. Andrazkoen urterik zorionekoena ei-da! Eskubideetan gizonagaz bardinduko dan urte gogoangarria.

Alan iñostan burua gorati, ta surtzilloak betean aizea kedarratuz, eta ezkontzea amestuz, ollanda itxura baiño olloaren taiu aundiagoa eukan mutxurdin (neskazar) batek.

Beralako besterik ez ba'gendu, gaitz erdi litzakigu; baiña gaitz eta erdi beste au da: aspaldiz ezkonduak ere burua goratzen, gangarra (gandorra) gorritzen, surra gazitzzen... Auzoko gizonari naiz senarrai ika (itanoka) itz egiteko ez lotsa ta ez bildurrik.

Baiña antxiñakoetatik datorkigun esacra zabal aundikoa dogu Arratia'n: Gizona betigizontxo. Au da: gizonik prakerre ta kakana-rruena, indar eta eskubideetan, andrazkorik mardoenaren ganetik etxean eta etxetik at (kanpoan).

Ez bitez ba gelegian arropuztu gure andratxoak, naizta prakaz jantzi gizonen bardin samarreko agertzearren... ollotegian ollarrak kukurruku, eta agindu. Olloaren lanik beifiena ta bereziena... beti-betikoak: arrautzak egin ta, txitak azi ta zaintzea etxearen inguruetan. Eta kitu! Arrosko ari ba'naz, parkatu.

* * *

Aste gurenez entzun eta ikasi nitun zer batzuk. Emen: Zine artoak (salak) ikusiez samaraiñotzeko ta begiak zabalduarazoteko gaztediari «progresaren» «erreglamentan» ohinarrituak bear duguz egun. «Jentuze kabernatien» antzeko bizi izan da gizona, gaztea, haurra. Haurtzarotik irakatsi bear zayo haurrari andrea ta gizona izandiraneko ar-emanek, irripar goxo batetan asirik ama edo aita izaterainoko «eboluzioren» «programa» «naturala».

Ba-dugu apez «progresistarik» ere lan «meritagarririk» egiten duna, bainan gutxi dire egungo munduarentzat. Sozialean ume gaude eta sexoan inoizente.

* * *

Goiak eta beak jo izan dodaz aurrean genduanaren maixukeriak berak esan bezela idazteko. Ezin baiña.

Igitaria ta maillua beren esku gurientzat gitxiegi diralakotan-edo, laiaren jabe egiñik be ba zegoan.

LANDAJUELA'tar A.

Arratia

MINGAIÑA, BIOTZA, DIRUA

Danok doguz batez bere lenengo zer biak, eta miñaren esateetatik eta biotzaren egiteetatik aguro jakiten dogu nor zelakoa dan, edo garen.

Eta zelakoak ete gare ba? Alakoak eta alakoak, eta geien batzuek, aurrenen, neu nozueta, mingaiñez luze samarrak eta biotzez zekenak. Sakon itxurazko abertzalekerietan taberna-zuloetan diardugunean, eusko-jaietan eta beste jai ta abarrik askotan alkartzan garen bakoitzean barri-lapiko, txatsu ta minluze agertzen gara. Errizketasun esnatzaila (itxar-zalle) a izan zan añaiko aundi ta gartsu.

Egiteetan ketoak eta motelak gara, eta emoteko aldia datorkunean barriz... besoa motz (labur) eta zakela sakon.

Eta biotza? Zelako biotzondoa dogu? Gogorra, erukigabea... Zeken utsa. Eta etxe-etxe arazo edo zeren bat, geure-geurea dan ausi naiz ekintza bat itoten eta ezin bizirik dogula jakifik ere, txera sekona izaten dogu atera datorkun eskalearentzat, Ilteko arriskuan diran zerentzako arnasa edo diru-laguntza eskea egitera datorkiguzarentzat.

Bateri ta besteri, ango ta emengoei, etxe-koari ta suzokoari itaundu (galdetu) izan dauzalet ea zelako osasuna daben euskal aldizkariak.

Ezkerretik naiz eskumatik, kukuaren kuku-abesti bardina entzunik datorkizue. Kuku-larria, kukuketa estua. Naigabetsua.

Noiz arte biziko ote dira euskal aldizkariak? Non dira euskal aberatsen diru pillak, aberatz barrien arrokeri ta be-maillako lan-gille biotzerak?

Ni au ta ori naz, besoak gurutzan imifii, ta geldirik dagona ezer egin gabe... kankallu zuri-zuria ez ba'da... oñetatik bururaino arlote.

Goizean goizero etxetik atera beste gabe, or joaten gara amar lauerleko eskuan, indartsua ta aberatza dan erderari gosaria biotzez eskeintzera. Zer dogu il-zorian doguzan euskal aldizkari ta zenbait eginkizunen osasun gaibotua indarbarritzeko? Biotza legor, mingaiña laban, emoteko ordua datorkigunean, mukerkeria.

* * *

Izartegia goibel dago; goizetik gauera, gaur, euria zarra-zarra. Itzalarik (arnateurik) ikusten dogu Erriaren euskal-garra. Eta barruko arra? Eztizko oc gozoan. Palentzia'ko mantapean, zorion osoan.

Sabin eta aren lagun zintzoak euskal-izkuntzarentzat gura eben garbitasuna egiten ari ziranetik oraintxe arte, amaika biderrez entzun izan dogu «garbikerria» itza.

Batzuek garbikeritzat daben garbitasun orrek, bat-bateko garbiketa orrek, ederearen ikutsuz (kontajioz) antzina batetik galduta, aistuta edo basterturik doguzan itzak, jatorrenak izanik ere, aldizkari ta irakurgsietan currez (ugaritasunez) idatzi ta gogorkeriz

janarazoteak gogaitzea, aspertzea... kaltea lekarkigula uste dabenetariko bat nozue... baiña neure burutasun edo cretxi apala emen:

Goitik egurra, sayets-artean eztena; belarriak eta surra zauka-mauka jan, begiak atera... Euskera gaixoa pitika-mitika ta zabarkeriz erderatzea baiño, ez al litzakigu zuzenago ta obe: bere-bereak ditun itz jatorrak berbiztu, geikeriakaz inor aspertu gabe. Bide bigunetik jarraitu, astitsu; itz galduak irakurlearen begietara gozokiz agertu... erdel-sunda kendu ta etxeke arnasarekin morroskotzea?

Burulanez gizonak asmatutako ainbat tresna ta gauza barrientzat izen egokirik ez ba'dogu, edo asmatu ezin ba'dogu... gure izkuntza baiño aberats-indartsuagoak be egiten dabe-ta, datorkiguzan izen eta zer barriak datorkiguzan lez artu, esan eta etxekotutea ez dot uste lotsagarri izango litzakigunik. Lotsagarri gorria, bururik eza ta negargarria beste au da: moskor-itsuturik eta buruari nekerik emon barik «señorito-señoritaki» itzak Gaztela eta Prantzi'tik ekarri, ostatu berebizikoe-nean aterpea ta habesa emon... etxeke ama zarrari, JAUNGOIKOAK LAGUN BEGIO.

Keri guztiak izango dira txarrak, baiña buru «luzidament» haundia duten jaun «doktor» «errespeta garrien» «aprobazioz» «bende zidutako» zikinkeria («euskal nazionalist mugimendu klerikalak sujeritutako literatur sozialaren intrisukuck») baiño bein, bider eta milla aldiz naigo dot, nik neuk beintzat, abandotar irakaste zurrak asiera emondako euskal-izkuntza garbia. Garbikeriaren zeretik zer norainoko kalterik letorkigu? Zikinkeriaren ondorioz ondorengoena... gorrotoa, amorrua, izurria. «Pestilentzia».

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

Zelan emon genduan orrillaren lenengo eguna, langillediaren jaieguna? Zeinbatzuek, urtearen buruan nagusi ta langillen artean izan diran asarrealdi ta lan-arazoeri buruan toki ta biotzean leku? Langillediaren soñean ere ba-dogu akats eta tximurrik, kendu-bearrekorik.

Jorraillaren azken-egunean, zortzi gizon amabiren lana egiten ari ziran, izerdi patxetan nere aldamenean. Ba-ziran an gizonak, geldirik, egunetan ogirik irabazi barik. Lanean inarduenak (sebiltzasenak) baiña ez gura ba beste lagunik. Zergaitik? Nagusiaren eskupekoagaitik. Aor ba, langillen artean dogusan tximurretariko tximur aundi bat: Eskupeko bategaitik, gizonak gosez itzi, esku-bideak galdu-zorian ipiñi... norberaren burua ta gizontasuna saldu.

* * *

ORRILLA'K IRU

Iurre'n abesti-jaija, «Beti-Bizkor»ek antolatua; ni ere urbildu (urreratu) eta entzuleekin artekotu.

Abesti-jai eder txaloketa ederragaz erantzuna, baiña, nik uste, zoro-zororik. Eta barriro ere, zoro-zororik diñot, uts egiteko lotsa ta bildur gabe. Entzule gifañok, eunetik larogetak gora, abeslarien itz eta esateetatik ezer gitxi ulertu genduan. Norberaren errialdeko iru-lau itzeri loturik bizi gara, ifloren ifongo zerik irakurtzeko gogorik ez dogu... «analpabeto» kirtcnak gara. Esan bezela, eta «Beti-Bizkor»i esker, abeslariak eta jaija, dana zan eder eta gozo. Entzulerik geien-geienotzat baiña, eskatxo bete baso-mallukigaz baskaldu, akeita edan, txokorra bistu... ifi-ujaka sabel ondo betearen itxurakeriak egitea edo antzerakoa zan.

* * *

Jaija bukatu (amaitu) ondoren gaste bigaz nintzan, eta batek iflostan: «Zuk niri eztoztezu ezetuten», «ez nozu ezagutzen» esan-bearrean. Nik, neure aldetik, adarra jotera eta zirikatxera etorritako beste ari, Santa Lutzi edo alde artako «ule kirrudun uletsuari», arren eskatu lagunak esandako trakezkeria zuzentzeko. «Kirru'ko» sapaia («teturra»), begiratu eta ezin zuzendurik... agur eta kitu. Mututu. Euskeraren eta Erriaren etsai makurren beatukerietan «iflozentetu» baiño, dakigun gitxia landu eta ez dakiguna ikastea obe dogu.

* * *

Illaren laugarrenean etxerantsako bidean Jontxu Etxebarria'kin nintzan, eta astialdi aundirik enekalarik beste aldi baten aztertu ta arakatuko genduzala, arazorik asko, alkarri itza emonik, agurtu gifañ.

* * *

Eta azkenez, Begoña Olasarri agurtu, eta etxera. Begoña au Arantzazu'ko umeen andereño zurra ta zolia dogu. Au argitaratu daneko ezkonduzik izango da. Ea ba, Begoña: aurre bete umegaz burutu al izan dozularik, zeure erara ezi begizu gizona be, ta bisileku barri ortan zorionik aundienak beti-beti, iraun bedi.

LANDAJUELA'TAR A.

Arratia

ZENTZUNA

Ura ta lurra, bakoitza bere lekuan jarri ziranean, gaur egungo itxaso zabala lur-arte estuagon bizi ei-zan gazte ta azkerik, zoro-ero ta indartsu... ezkongai. Ez eukan egite biurrien kontuak nok arturik ez nori emonik, eta gau ta egunezko geldieziñean eta ekiñean, bein zoro, bein moskor, bere abi-orma zan lurrari azpianean eragoin, bor-bor. Alan jarraitu ba'leu, jarraitu,, gure Erri au ondaturik orain ezkeru.

Egun batez baiña, Barea izeneko neskatil maratza ezagutu... ta ezkondu, eta Barea emazte onaren ondotoxoan burua ikusirik, baretu, «pazifikatu» egin zan bera ere. Noizik beñera asarre ta kirtenkeriren batzuk izaten ditu, baiña, Barea iso! dirautsanean... itxasoak amen. Ezkontzeak ba, itxaso gazte arroputza ere baretu.

Eta, amazapi-amazortzi urtetatik noiz arte irauten ete dau, bizi izaten ete da, gizonaren dana apurtu ta birrindu bearra? Zutik dagoan guztia buruzberatu, egiñik aurkiturikoak zatitu, euskerea erdeidundu, maitakeri ta sasi-ezkontza «propagatzen» ...«erreboluziñoaren» ardatz eta «errebueloaren» txirrin-ka, burpilla izaten? Ezkondu arte! Ezkonbuztarria lepoan, oillar burugoia oilloaren ondoan. Mokokada ta eztenkadarik aundienak emonik ditu eta... aita izatean barriz, agur gaztaro-putz, indarkeri, marxistakeri ta keriguustiak.

Gabon, Egubarri ta Errege egunetako inguruetan, begi onez ikusi nituan emaztearen besoari loturik, edo-ta umetxoak eskutik eleizkizunetan, esanak eta egiñak aztu guraz, aberrikoi biurturik.

Ongi etorriak izan bitez okerreko bideetan ibilliaren damuz barrien barriz Erriaren artaldera datozanak.

* * *

ZER IKUSI BEAR ETE DOGU!...

Bilbo'ko Bidebarrieta etxartetik, kaletik niñoian lagunak ikustera. Kalea beteko nontintza, jendetza aundia aruntz-onuntz zer ikusi-erosiko. Urtarrillak 23, ostirala, barikua, illunabarreko 6 t'erdia. Euri-tantak ziran.

Gizonezko zoro (?), lotsagabe(?), moskor(?) batek andra ezkondu gazte bateri besondouk taka eldu eutsan eta, zu nerekin!, zu nigaz!, gogorkeriz esanik, gizonak aurre-runtz, andreak atzerantz, iztanak egin zituzten bakoitzak bere alderuntz tiraka. Ba-da Bilbo'n ertzain eta txiñelik ugari, une artan baiña bat bera bez agiri.

Arnas-estu larrian eta konorta galdubaiñik, Bernagoiti'ko andratxoa alan ikusirik, azkatu-bearrean nintzan gizonezkoaren eskuetatik. Andrazkoaren lagunak, neskatilleak, esker onez mosu bi emon eustazan.

Gau artan, Euba'ko Etxebarri'n, izango zan zer esanik.

LANDAJUELA TAR A.

Arratia

Egunak ziran areik: Sayetsartea ikol, agin-ortzak zorrotz eta zer emonik ez; lana urri, dirua gitxi. Jai-igandez lan egitea, baserri-lana batez be, debekaturik, galerazota. Buztarri, idi ta beyentzat zeatz bete-bearrezko geldiegunak ziran; eta lantresnentzat bake osokoak!

Biraoak ezeukan inon aterperik, eta Jagoba-Santaigo egunean gari-ebaketan laguntzeagatik... diruz zigorpetuak izan giñan. Señismendun eta siñisgabe, prakak beteko kristau katolikuak egin ginduezan... katolikukeri geiegigaz inguraturik. Aldi artako apaiz batzuen joerak, nik uste, on gitxi Eleizeari... sudurra politikan sarturik eukeelako geiegi.

Aldi ta egunen etorri-joanean mugarte zabalgoak, eta ibil-bide leun-bigunagoak eskeindu dauskuz Kristo'ren Eleizak. Ala ta be, «Ez gaude conforme» dirauskue barrutian doguzun ainbat «pinto xeletak».

Bakoitza da bere buruaren jabea-ta, egin bedi bere naia; baiña agirian bide batelik, eta ezkutuan bestetik dabilkuzan tupamaroak, azaldu zergaitik ez orain arteko kristau-siñismenaren zerak, eta erdi besarkatu daren barriaren lerak?

Ausartu zaiteze jaunok, biotzean daukazuen «desconformitatea» aitortu ta azaltzen. Azeriak ba'zaree, azeriak lez sartu oillotegira, ule gorritzka ta buztan artoa erakutziz, eta ez oillo-lumazko jantziz. Eta Erria, oitura, ekandu, izkuntza ta guztia salgai ipiñirik dozuela ba-dakigu, baiña... zeren ordainez eta nori, eta zertarako? Kokomarrozko «disfrazia» alboratuz, gizonen artean gizonki agertzeko ordua etorriarik dogu.

* * *

Atxak ura, erroteak urun, aurtan Kandelarioz txitxiburduntzi-egun!

Zugatzen kimu bigunak azala barrizten, pipillak aunditurik, udabarri au lore-jantziz azaltzen asirik. Ijito ta motzailla, kaleko ta baserritarrak, eztul eta tujudunik ez, Sanblasetan Abadiño'n osasun onez alkartuak.

Eta, Arratia? Au egiten ari naizanean, udabariari bizigogoz atea irikia, ta argitaratuko danerako, Agate deunaren abesbatzak zentzunez, txepel diranen alde, eskebatzea egiñik izango.

«Norbera gaiztakerian zelako, bestea ere alako» uste daben txar makur batzuek, abesbatzaren politika-lurrinak sudurrean joten ditu; baiña, nik ikusi bez olako lurrin eta politika-girorik. Gorri-ori, zuri-gorri, naiz orlegi, ekandu oneko oitura zarrari eutsi, errukarrienganako errukia egiñetan erakutsi, noizik beieñera alaitasuna eskeñi... an ez da beste elburu ta xederik agiri.

LANDAJUELA'TAR A.

LEKUONA'TAR MANUEL AUNAREN
OMENEZKO IDAZKI-BIDUMA
- III -
KARDABERAZ-BAZKUN 1977

Lekuona'tar on Imanol apaiz goragarri
ta euskeraren euskarri agitz sendoari

LANDAJUELA'TAR ANDONI

Bilbo'tik, Azilla'k 1-1976,garrena.

Agur, jauna, agur t'erdi:

Arratia'n, basoz estu esituriko ibartxoan jaio ta azia naz; eta leen andik eta aspaldiz Bilbo'tik, euskal-baratzean egin daroazkiguzun lan sakon eta garbiaren aldeko jarraitzalle zintzoa.

Gure izkuntza gozo-bigunak bere-bereak ditun pitxi izkutu aberatsak ikasten eta, ezdagikunai azaltzen eta irakasten erre daroazuzan urte askoren ondoren, ongi irabizitako gorazarre egunean, jaso eta zuretzakotu begizatzu biotzez igortzen dautxudan gorazarre-agur gartsua au:

Gora Lekuona euskerearen guraso arduratsua!!!

Jai-antolatzalle ta jaikideai besarte bete gorantzi.

Betitik eta betirarte beti J. E. L.-pean.